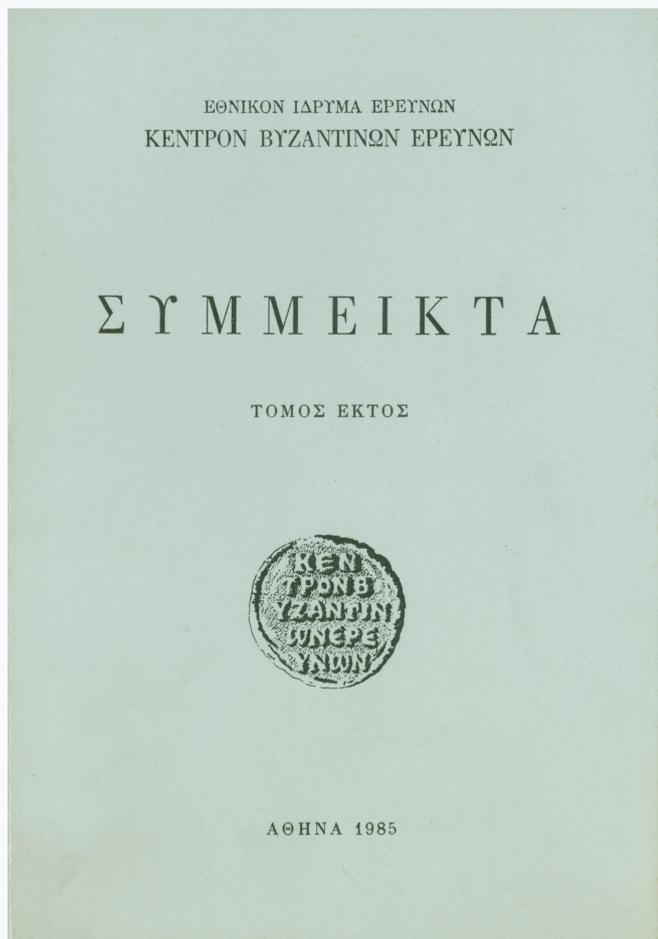

Byzantina Symmeikta

Vol 6 (1985)

SYMMEIKTA 6

Συμβολή στην ιστορία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας (4ος-6ος αἰ.). Φιλολογικὲς πηγές

Σοφία ΠΑΤΟΥΡΑ

doi: [10.12681/byzsym.705](https://doi.org/10.12681/byzsym.705)

Copyright © 2014, Σοφία ΠΑΤΟΥΡΑ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΠΑΤΟΥΡΑ Σ. (1985). Συμβολή στην ιστορία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας (4ος-6ος αἰ.). Φιλολογικὲς πηγές. *Byzantina Symmeikta*, 6, 315–351. <https://doi.org/10.12681/byzsym.705>

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΒΟΡΕΙΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ (4ος - 6ος αι.)*

Φιλολογικές πηγές

Είναι δύσκολο να κατανοήσει κανείς την πολιτική και εθνική διαφοροποίηση που συντελέστηκε στις βόρειες επαρχίες της βαλκανικής Χερσονήσου στον 7ο αιώνα. αν δεν εξετάσει με προσοχή την πορεία των γεγονότων και της αυτοκρατορικής πολιτικής στην περιοχή του Δούναβη κατά τους τρεις προηγούμενους αιώνες¹. Το δούναβικό *limes* θ' αποκτήσει ξεχωριστή σημασία από τους πρώτους αιώνες της ιστορίας του Βυζαντίου, δεδομένου ότι οι συχνές παραβιάσεις του από τις επιδρομές των βαρβαρικών λαών θα έχουν άμεσο αντίκτυπο στη ζωή των βορείων επαρχιών με επικίνδυνες προεκτάσεις για την πρωτεύουσα της ανατολικής αυτοκρατορίας. Η διαχρονική παρουσίαση, μέσα από κριτική ανάλυση, των γεγονότων που διαδραματίστηκαν στο βόρειο σύνορο της αυτοκρατορίας με την παράλληλη περιγραφή των συνθηκών που δημιουργούσαν, θα συμβάλλει, πιστεύουμε, στην καλύτερη κατανόηση του σλαβικού προβλήματος, το οποίο με το τέλος του 6ου αι. αρχίζει να παίρνει επικίνδυνες για την αυτοκρατορία διαστάσεις. Η έγκατάλειψη της υπαίθρου, ή καταστροφή μεγάλων αστικών κέντρων και φρουριών, ή διαδοχική μείωση του ντόπιου πληθυσμού, ή έποικισμός πολλών περιοχών του Ίλλυρικού και της Θράκης με φυλές ή ομάδες βαρβαρικές, ή συρρίκνωση της οικονομίας και ή σταδιακή διαφοροποίηση της εθνικής σύνθεσης του πληθυσμού είναι οι βασικοί παρά-

* Μια πρώτη προσέγγιση του θέματος έγινε στο 5ο Διεθνές Συνέδριο Σπουδών ΝΑ Ευρώπης, με την ανακοίνωση: *Les invasions barbares en Illyrie et en Thrace (IVe-VIe s.)*

1. Ο P. L e m e r l e, μολονότι από τον τίτλο της εργασίας του «*Invasions et migrations dans les Balkans depuis la fin de l'époque romaine jusqu'au VIIIe siècle*» (*Revue Historique* 211/2 (1954), σελ. 265 - 308) φαίνεται ότι καλύπτει όλο το φάσμα των βαρβαρικών επιδρομών της πρώιμης βυζαντινής περιόδου, στη μελέτη του θέματος αντιπαρέρχεται με πολύ γοργό ρυθμό τα γεγονότα των πρώτων αιώνων για να φθάσει και να έμμεινει στο σλαβικό κυρίως πρόβλημα και τις συνέπειές του. Στόχος μας είναι ή παρουσίαση μιās ολοκληρωμένης εικόνας των γεγονότων που έλαβαν χώρα στη μεγάλη γεωγραφική-ιστορική ένότητα Ίλλυρικού και Θράκης στους πρώτους αιώνες του Βυζαντίου, σύμφωνα με το πνεύμα των χρονογράφων της εποχής, ανεξάρτητα δηλ. από τη διοικητική τους διαίρεση και υπαγωγή. Ίδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στις βόρειες επαρχίες που πρώτες υπέστησαν τις επιπτώσεις των βαρβαρικών επιδρομών.

γοντες που θα οδηγήσουν στην αποδυναμωση του *limes* και στην απώλεια του ελέγχου της περιοχής από την αυτοκρατορία.

Huni in Halanos, Halani in Gothos, Gothi in Thaifalos et Sarmatos insurrexerunt. Έτσι παρουσιάζει ο Άμβρόσιος (expos. Evang. Secundum Lucam X, 10) την άφιξη των Ούννων και τις συνέπειές της: έτσι έρμηνεύεται ή ακατάπαυστη κάθοδος προς το Δούναβη του ενός λαού μετά τον άλλο. Η άφιξη κάθε νέου ισχυρού φύλου κοντά στα σύνορα της αυτοκρατορίας προκαλεί αναστάτωση και ανασφάλεια στους λαούς που συναντά. Οι μεταξύ τους πόλεμοι, ή ανασφάλεια, και ή έλλειψη γής και αγαθών αναγκάζουν τους βαρβαρικούς λαούς να παραβιάζουν συχνά τα σύνορα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η παρουσία τους στο βόρειο σύνορό της έντείνεται από το β' κυρίως μισό του 3ου αι. Μεταγενέστερες πηγές μνημονεύουν συχνά επιδρομές μεμονωμένων ισχυρών λαών ή πολεμικές επιχειρήσεις ενωμένων σε συμμαχία μικροτέρων φύλων στις επαρχίες του Ίλλυρικού και της Θράκης. Ανάμεσα στους λαούς που κατονομάζουν (Γότθοι, Σουέβοι, Σαρμάτες, Κάρποι, Πεϋκες, Βαστάρνοι, κ.λ.π.) ιδιαίτερα αίσθητή κάνουν την παρουσία τους οι Γότθοι και οι Κάρποι. Λατίνοι και βυζαντινοί χρονογράφοι επισημαίνουν τις καταστροφές που προκαλούσαν στην ύπαιθρο και στις οχυρωμένες πόλεις καταγράφοντας παράλληλα και τις απώλειες που επέφεραν στο ανθρώπινο δυναμικό των περιοχών που έπλητταν¹.

Από το τελευταίο τέταρτο του 3ου αιώνα οι ρωμαίοι αυτοκράτορες Αύρηλιανός, Πρόβος, Διοκλητιανός και Γαλέριος συνειδητοποιώντας τη στρατηγική σπουδαιότητα του δούναβη *limes*, εγκαινιάζουν μια νέα πολιτική στην αντιμετώπιση του βαρβαρικού προβλήματος. Προβαίνουν σε διαδοχικές εγκαταστάσεις βαρβαρικών ομάδων ή φύλων νότια του Δούναβη μέσα δηλαδή στην επικράτεια της αυτοκρατορίας². Η συγκεκριμένη πολιτική πρωτοβουλία των τελευταίων ρωμαίων αυτοκρατόρων, συνδεδεμένη άμεσα με τις βαρβαρικές επιδρομές και τις δυσμενείς επιπτώσεις τους, θ' αποτελέσει την άπαρχή μιας πάγιας πολιτικοστρατιωτικής τακτικής την οποία θα εφαρμόσουν και οι βυζαντινοί αυτοκράτορες, διαφοροποιημένη βέβαια κατά περίπτωση, στους επόμενους αιώνες. Η πρωτοβουλία αυτή, ό έποικισμός δηλ. περιοχών του Ίλλυρικού και της Θράκης σ' αυτή την πρώιμη φάση των βαρβαρικών επιδρομών, δέν άποσκοπούσε στη λύση κάποιου δημογραφικού προβλήμα-

1. Ζώσιμος, Ίστορία Νέα, σελ. 15, 19, 26 - 27, 30 (Mendelssohn).— Script. Hist. Augustae III, σελ. 162, 224 - 226, 236, 238, 368 (Loeb Classical Library LCL).— Πέτρος Πιχτρίκιος, Ίστορίαι, σελ. 392 (Weidmann).

2. Script. Hist. Aug. III, σελ. 370, 372 (LCL, 263).— Ζώσιμος, σελ. 52 (Mendelssohn).— Amm. Marcellinus III, σελ. 90 (LCL, άρ. 331).— Eutropios IX, 25 (MGH, AA2).— Πρβλ. V. s. B. Š e v l i e v, *Die protobulgarische Periode der bulgarischen Geschichte*, Amsterdam 1981, σελ. 60 - 61.

τος¹. Λόγοι στρατιωτικῆς καὶ ἀμυντικῆς κατεξοχὴν τακτικῆς ὑπαγόρευαν στοὺς ρωμαίους αὐτοκράτορες τὴν ἐγκατάσταση βαρβαρικῶν φύλων μέσα στὴν αὐτοκρατορία. Μὲ τὴν ὑποταγὴ καὶ τὴν ἀφομοίωση μέρους τοῦ πληθυσμοῦ τους θὰ πετύχαιναν ἀφενὸς κάποιον ἔλεγχο πάνω στὶς κινήσεις τους, ἀφετέρου καὶ κυριότερα τὴ διάσπαση καὶ τὴ σταδιακὴ ἀποδυνάμωσή τους. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία τῶν παραδουνάβιων ἐπαρχιῶν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ἦταν ἀνθηρὴ, γεγονός που δὲν δικαιολογεῖ τὴν ἐγκατάσταση ξένων λαῶν γιὰ τὴν ἐνίσχυσή της. Πηγές τῆς ἐποχῆς ὑπογραμμίζουν μὲ ιδιαίτερη ἔμφαση τὴ γονιμότητα τῆς θρακικῆς καὶ παννονικῆς γῆς, τὴν πλούσια παραγωγὴ σὲ δημητριακὰ, τὴν ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας καὶ τὴν ἀνθιση τοῦ ἐμπορίου μὲ τοὺς βαρβαρικοὺς λαοὺς².

I

Μετὰ τὶς νίκες τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων Διοκλητιανοῦ καὶ Γαλέριου ἐπὶ τῶν βορείων βαρβαρικῶν φύλων, τὴ διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ μεταρρύθμιση, τὴν ἀνοικοδόμηση καὶ ὀχύρωση τοῦ δουνάβιου *limes*, οἱ βαλκανικὲς ἐπαρχίαι θὰ γνωρίσουν μιὰ μακρὰ περίοδο σχετικῆς εἰρήνης, οἰκονομικῆς εὐημερίας καὶ κοινωνικῆς ἀνάπτυξης, ποὺ θὰ διαρκέσει οὐσιαστικά μέχρι τὸ 376, ὅταν οἱ Γότθοι πιεζόμενοι ἀπὸ τοὺς Οὐννοὺς θὰ ζητήσουν καταφύγιο σὲ ἐδάφη τῆς αὐτοκρατορίας.

Καὶ κατ' αὐτὴ ὅμως τὴ μακρὰ εἰρηνικὴ περίοδο κατὰ τὴν ὁποία πράγματι δὲν γνώρισαν τίς ἐπιδρομὲς καὶ λεηλασίαι τοῦ περασμένου αἰῶνα ἢ τῶν χρόνων ποὺ θ' ἀκολουθήσουν, οἱ ἐπαρχίαι τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης ἀναστατώθηκαν ἀρκετὲς φορὲς ἀπὸ εὐκαιριακὲς ληστρικὲς ἐπιδρομὲς βαρβαρικῶν φύλων καὶ ἀπὸ διαδοχικὲς ἐπίσημες ἐγκαταστάσεις ομάδων τους πάνω στὰ ἐδάφη τους. Στὰ ἔτη 315, 316 καὶ 317 ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἀποκτᾷ τοὺς τίτλους *Gothicus maximus* καὶ *Carpicus maximus* μετὰ ἀπὸ τίς λαμπρὲς του νίκες ἐναντίον τῶν Γόθων καὶ Κάρπων ποὺ εἶχαν εἰσβάλλει στὴν αὐτοκρατορία³.

1. P. Charanis, *The Transfer of Population as a Policy in the Byzantine Empire*, Comparative Studies in Society and History 3 (1961), σελ. 141 κ.έ.; Τοῦ Ἰδίου, *Observations on the Demography of the Byzantine Empire*, Thirteenth Intern. Congress of Byz. Studies, Oxford (1966), σελ. 10 - 11.

2. Βλ. Script. Hist. Augustae II σελ. 50 (LCL).— Ζώσιμος σελ. 24 (Mendelssohn).— *Expositio totius mundi et gentium*, LVII, σελ. 196 (ἔκδ. Rougé, Sources chrétiennes 124). Πρβλ. V. Velkov, *Les campagnes et la population rurale en Thrace au IVe - VIe siècles*, Byzantinobulgarica 1 (1962), σελ. 35 - 37.— Σοφίας Πατούρα, *Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καὶ οἱ λαοὶ τοῦ κάτω Δούναβη*.— Συμβολὴ στὴ μελέτη τῶν ἐμπορικῶν τους σχέσεων (4ος - 6ος αἰ.)— Φιλολογικὲς Πηγές, Σύμμεικτα 5 (1983), σελ. 337 - 338.

3. Ion Barnea, *Din Istoria Dobrogei*, τόμος II, Βουκουρέστι 1968, σελ. 388

Λίγα χρόνια αργότερα (323) οι έπαρχίες Μυσία και Θράκη γνωρίζουν νέες καταστροφές και λεηλασίες μετά από εισβολή των Γόθων, γρήγορα όμως απαλλάσσονται από την επικίνδυνη παρουσία τους χάρη στην έγκαιρη και δυναμική αντίδραση του Κωνσταντίνου¹. Στην εποχή του ίδιου αυτοκράτορα αναφέρονται από τις πηγές επιδρομές Ταϊφάλων και Σαρματών και επίσημη εγκατάσταση των τελευταίων μετά από ήττα τους στη Θράκη².

Έξάλλου ο Κωνσταντίνος, μολονότι ή πολιτική του έναντι των βαρβάρων δεν απέβλεπε στην ύποταγή τους αλλά κυρίως στην απομάκρυνσή τους από τα σύνορα της αυτοκρατορίας, δέχεται στην αυτοκρατορία τους ήττημένους κατά τον έμφύλιο πόλεμο των δύο σαρματικών φύλων, διασκορπίζοντάς τους στη Θράκη, Σκυθία, Μακεδονία και Ίταλία³. Συνεχίζει λοιπόν τη ρωμαϊκή πολιτική της εγκατάστασης βαρβαρικών φύλων ή ομάδων μέσα στην επικράτεια της αυτοκρατορίας. Αυτή την εποχή, φαίνεται πως ή πολιτική αυτή αποκτά νέο περιεχόμενο και προσλαμβάνει μεγαλύτερες διαστάσεις που θα διαφανούν καλύτερα λίγο αργότερα όταν στα 348 ο γιός του Κωνσταντίνος θα δεχθεί στην αυτοκρατορία και θα εγκαταστήσει στην περιοχή της Nicopolis ad Istrum τους χριστιανούς γόθους του Ούλφιλια⁴. Το Βυζάντιο χρησιμοποιώντας στην έξωτερική του πολιτική τη νέα χριστιανική ιδεολογία, εύρως διαδεδομένη σ' όλη την επικράτεια της αυτοκρατορίας θα προσπαθήσει στο έξής όχι μόνο να συγκρατήσει και να απομακρύνει τους βαρβάρους από τα σύνορά του, «mais plus souvent pour les désarmer, les convertir, les assimiler» όπως με σαφήνεια ορίζει τη νέα αυτοκρατορική πολιτική έναντι των ξένων λαών ο P. Lemerle⁵.

Οι προαναφερόμενες άραιές και άποτυχημένες επιδρομές, φαίνεται πως τουλάχιστο ως την εποχή του αυτοκράτορα Ίουλιανού δεν έπηρέασαν την οικονομική και δημογραφική ανάπτυξη των βαλκανικών περιοχών. Η περιγραφή της Μικρής Σκυθίας από τον Σωζομενό⁶ των έπαρχιών Μυσίας, Δα-

1. *Item cum Constantinus Thessalonica(e) esset, Gothi per neglectos limites eruperunt et vastata Thracia et Moesia praedas agere coeperunt tunc Constantini errore et impetu repressi captivos illi impetiata pace reddiderunt...* (Excerpta Valesiana, 21, έκδ. Teubner, σελ. 16).

2. Ζώσιμος σελ. 78 και 89 (Mendelssohn).

3. ... *Sed servi Sarmatarum omnes adversum dominos rebellaverunt, quos pulsos Constantinus libenter accepit et amplius trecenta milia hominum mixtae aetatis et sexus per Thraciam, Scythiam, Macedoniam, Italiamque divisit* (Excerpta Valesiana, 32, Teubner, σελ. 9).

4. Auxentius Durostorensis (έκδ. Kaufmann) σελ. 74 - 76; Φιλοστόργιος Έκκλ. Ίστορία II, 5, σελ. 17 - 18 (έκδ. J. Bidez).

5. P. L e m e r l e, δ.π., σελ. 273.

6. ... *τοῦτο δὲ τὸ ἔθνος πολλὰς μὲν ἔχει καὶ πόλεις καὶ κώμας καὶ φρούρια, μητρόπολις δὲ ἔστι Τόμις, πόλις μεγάλη καὶ εὐδαίμων παράλιος, ἐξ εὐωνύμων εἰσπλέοντι τὸν Εὐξείνιον καλούμενον πόντον...* (Σωζομενός, σελ. 263, έκδ. Bidez-Hansen).

κίας και Παννονίας από την *Expositio totius mundi et gentium*¹ και ή αναφορά του Λιβάνιου στο *ἀνθοῦν τοῖς ἅπασιν ἔθνος τὸ Ἰλλυριῶν* κατά την ἐξιστόρηση τῆς εἰσβολῆς τῶν Σαρματῶν σὲ περιοχὲς τοῦ Ἰλλυρικοῦ (361 - 363)², μαρτυροῦν ὄχι μόνο τὴν οἰκονομικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν κοινωνικὴ καὶ δημογραφικὴ ἀνάπτυξη ποὺ γνωρίζουν οἱ μνημονευθεῖσες περιοχὲς στὸ 4^ο αἶ.

Ὡστόσο, ἡ μακρὰ περίοδος εἰρήνης ἀνάμεσα στοὺς Γότθους (κυρίαρχος λαὸς στὶς βορειοδουναβικὲς περιοχὲς στὸν 4^ο αἶ.) καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς, εἶχε καὶ τὴν ἀρνητικὴ τῆς πλευρᾶ. Δημιούργησε στὴ στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ διοίκηση τῆς Θράκης ὑπερβολικὸ αἶσθημα ἀσφαλείας καὶ τὴν ὀδήγησε σὲ πλήρη ἀδράνεια καὶ ἐφησυχασμό. Ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ αὐτοκράτορα Βάλη ἀρχίζει ἡ ἀντίστροφη μέτρηση γιὰ τὶς περιοχὲς τῆς βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἀποκαλυπτικὴ τῆς κατάστασης ποὺ ἐπικρατεῖ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στὴ Θράκη εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ Θεμιστίου, τῆς ὁποίας τὰ σπουδαιότερα σημεῖα θὰ μπορούσαμε νὰ συνοψίσουμε στὰ ἐξῆς: πλήρης ἀποδιοργάνωση τοῦ στρατοῦ, ἀπογύμνωση καὶ κατάρρευση τῶν φρουρίων, ἀδιαφορία καὶ ἀσυνδοσία τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν καὶ ἀξιωματῶν τῆς περιοχῆς³. Δεδομένης αὐτῆς τῆς κατάστασης καὶ τῆς εὐνοϊκῆς γιὰ τοὺς ἐχθροὺς φυσικῆς διαμόρφωσης τοῦ Κάτω Δούναβη (ἔλη, διακεκομμένη ροὴ τοῦ ποταμοῦ, κόλποι κλπ.), ὅπως τὴν περιγράφει ὁ ἴδιος συγγραφέας⁴, ἦταν φυσικὸ οἱ Γότθοι νὰ ἐπιχειροῦν ἀπρόσκοπτα συνεχεῖς λαθραῖες ληστρικὲς ἐπιδρομὲς σὲ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ἔσχυε ἀκόμη ἡ συνθήκη εἰρήνης ποὺ εἶχαν συνάψει μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς.

Καὶ ἐνῶ στὸ ἀποδιοργανωμένο σύνορο τοῦ Δούναβη οἱ «σύμμαχοι» Γότθοι προβαίνουν σὲ συχνὲς ἐπιχειρήσεις λεηλασίας, ἡ ἐσωτερικὴ κρίση ποὺ διέρχεται

1. . . . *Moesiam et Daciam, provincias sibi quidem sufficientes, frigora autem magna habentes, quarum civitas magna Naissus dicitur. Deinde Pannonia Regio, terra dives in omnibus, fructibus quoque et iumentis et negotiis ex parte et mancipiis.* . . . (*Expositio totius mundi et gentium* LVII, σελ. 196, Rougé).

2. . . . *διέβησαν τὸν Ἰστρον Σαυρομάται. . . κατέσυραν ἀνθοῦν τοῖς ἅπασιν ἔθνος τὸ Ἰλλυριῶν, μετήνεγκαν εἰς τὴν αὐτῶν μεγάλην εὐδαιμονίαν, ἔργον χρόνου μακροῦ. . .* (*Libanius Selected Works*, I, σελ. 498, ἐκδ. A. F. Norman - Heinermann).

3. . . . *τέως μὲν γὰρ ἐκ τῆς περὶ τὰς φρουρᾶς ὀλιγορήσεως ἐπεπιστεύκεισαν οἱ πολέμιοι ἐπ' αὐτοῖς ἀτεχνῶς κείσθαι καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὴν εἰρήνην, ὁρῶντες τοὺς μὲν στρατιώτας οὐ μόνον ἀνόπλους, ἀλλὰ καὶ ἀχίτωνας τοὺς πολλοὺς, καὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασι καταπεπτοκότας· φρουράρχας δὲ καὶ ταξίαρχας ἐμπόρους μᾶλλον καὶ τῶν ἀνδραπόδων καπήλους, οἷς τοῦτο μόνον ἔργον προσέκειτο, πλεῖστα μὲν ὀνήσασθαι, πλεῖστα δὲ καὶ ἀπεμπολῆσαι· τῶν φυλακῶν δὲ ἐλαττοῦσθαι τὸν ἀριθμὸν, ὅπως ἂν γίνοι τὸ κέρδος αὐτοῖς ἢ μισθοφορὰ τῶν ἐκλείπόντων· ταῦτα δὲ τὰ φρούρια κατερρηκότες, γυμνὰ καὶ ἀνθρώπων καὶ ὄπλων. . .* (Θεμιστίος, σελ. 162, Dindorf).

4. Θεμιστίος, σελ. 163.

ἡ αὐτοκρατορία μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Προκόπιου ὀξύνει τὴν κατάσταση. Μονάδες Γότθων τάσσονται στὸ πλευρὸ τοῦ σφετεριστῆ, ἐπικαλούμενοι τὸ foedus τοῦ 332¹.

Στὴν περίοδο τῶν γνωστῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Βάλη ἐναντίον τῶν Γότθων (367 - 369) ποὺ ἀκολουθοῦν τὴν ἤττα τοῦ Προκόπιου, οἱ περιοχὲς τῆς Θράκης στενάζουν οἰκονομικὰ κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ (σὲ τρόφιμα) καὶ τῆς συντήρησης τῶν στρατευμάτων του γιὰ τρία ὀλόκληρα χρόνια². Τὸ αἴσιο τέλος τῶν ἐναντίον τῶν Γότθων ἐκστρατειῶν καὶ ἡ μακρὰ παραμονή του στὴ Μυσία τῆς Θράκης, ἐπιτρέπουν στὸν αὐτοκράτορα νὰ ξεκινήσει τὸ ἔργο τῆς ἀναδιοργάνωσης καὶ ἀνασύστασης τοῦ δουναβικοῦ *limes*. Τόσο κατὰ μῆκος τοῦ ποταμοῦ ὅσο καὶ στὸ ἐσωτερικὸ τῶν ἐπαρχιῶν ἐπιχειρεῖ ἓνα τεράστιο ἔργο ἀνοικοδόμησης μὲ τὴν ἐπισκευὴ ἢ τὴν ἐκ καινῆς ἀνέγερση φρουριῶν. Παράλληλα φροντίζει γιὰ τὴν ἐπὶ ἀνδρωση καὶ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸ τῶν στρατευμάτων μὲ ὄπλα καὶ βέλη καὶ μηχανήματα, ἅπαντα εἰς τὸ ἔσχατον ἐξητασμένα³. . . Καὶ νῦν παρατέταται μὲν ἡ εἰρήνη διὰ πάντων σχεδὸν τῶν μεθοριῶν, παρατέταται δὲ ἡ τοῦ πολέμου παρασκευή. Οἶδε γὰρ βασιλεὺς ὡς ἐκεῖνοι μάλιστα ἀληθεύουσιν ὅσοι μάλιστα εἰσὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἠῶτροπισμένοι· γέμει δὲ ἡ μὲν ὄχθη φρουριῶν, τὰ δὲ φρούρια στρατιωτῶν, οἱ στρατιῶται δὲ ὄπλων, τὰ δὲ ὄπλα κάλλους ἅμα καὶ ἀσφαλείας. . . οὔτε καὶ ἔξωθεν καὶ ἔνδοθεν ἡμᾶς εἰρήνη κατέχει. τοὺς πολεμίους μὲν ὁ τῶν ὄπλων φόβος, τοὺς στρατιώτας δὲ ὁ τῶν νόμων, διείργει δὲ Σκύθας Ρωμαίων οὐ ποταμός, οὐ τέναγος, οὐ θριγκία ταῦτα μὲν γὰρ ἂν τις καὶ διακόψει καὶ διαπλεύσει καὶ ὑπερβαίη· ἀλλὰ φόβος ὃν οὐδεὶς πάποτε ὑπερέβη καταδεέστερον εἶναι πεπιστευκός. . .⁴

Αὐτὴ τὴ λαμπρὴ περιγραφή μᾶς παραδίδει ὁ Θεμίστιος γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ βορείου συνόρου γύρω στὰ 370. Δυστυχῶς αὐτὴ ἡ εἰκόνα δὲν ἔμελλε νὰ διατηρηθεῖ γιὰ πολὺ ζωντανή στὴ μνήμη τῶν συγχρόνων τοῦ συγγραφέα. Λανθασμένες πολιτικὲς πρωτοβουλίες πολὺ σύντομα θὰ τὴν ἀμαυρώσουν. Ἡ ἀνοργάνωτη μαζικὴ ἐγκατάσταση τῶν Βησιγότθων μέσα στὶς βόρειες ἐπαρχίες τῆς βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ ἡ ραγδαία ἐξέλιξη τῶν γεγονότων ποὺ τὴν ἀκολουθοῦν⁵, θὰ ἐγκαινιάσουν μιὰ νέα ἐποχὴ γιὰ τὶς βόρειες ἐπαρχίες τῆς αὐτοκρατορίας καὶ θὰ σημαδέψουν τὴν τύχη τοῦ δυτικοῦ τῆς τμήματος

1. Γιὰ τὴν τύχη τῶν γοθικῶν μονάδων ποὺ συμμετεῖχαν στὴν ἐπανάσταση τοῦ Προκόπιου βλ. Herwig Wolfram, *Geschichte der Goten*, München 1979, σελ. 70-71.

2. Codex Theodosianus VII 4, 15, σελ. 318 (Mommsen 1, μέρος 2ο) Πρβλ. V. Velkov, ὁ.π., σελ. 41 - 42.

3. Θεμίστιος, σελ. 162 (Dindorf).

4. Ὁ.π. σελ. 164 - 5.

5. Σωκράτης, Ἐκκλ. Ἱστορία IV, 34 col. 555 - 556 (P. G. 67). — Εὐνάπιος, Ἱστορία ἢ μετὰ Δέξιππον, σελ. 235 - 238 (ἔκδ. Dindorf, HGM 1). — Amm. Marcellinus III, σελ. 398 - 400, 402, 404 (LCL, 331). — Ζώσιμος, σελ. 175 (Mendelssohn). — Σωζομενός, σελ. 295 (Bidez-Hansen). — Ἰορδάνης, *Getica*, σελ. 92 (MGH AA, τόμ. V, 1).

(pars occidentis) αλλά μακροπρόθεσμα και εκείνη του ανατολικού (pars orientis). Η κακή διοίκηση των επαρχιών της Θράκης από τη μιά, ή άπιστία και απληστία των προσφύγων γόθτων από την άλλη, θα διαψεύσουν τις προσδοκίες του αυτοκράτορα για τὰ όφέλη που θ' αποκόμιζε ή αυτοκρατορία από την εγκατάστασή τους σε έδάφη της, που θα ήταν: ή εξασφάλιση έργατικών χειρών για τις έρημες και άκαλλιέργητες περιοχές, ή ενίσχυση και επάνδρωση των επαρχιακών στρατευμάτων με βαρβάρους και ή ως εκ τούτου αύξηση των εσόδων της αυτοκρατορίας, ή διαφύλαξη των συνόρων από άλλους έξωτερικούς έχθρούς. Οί προσδοκίες του αυτοκράτορα και ή έμπιστοσύνη του στο βαρβαρικό στοιχείο ήταν τέτοια, που θεωρώντας τους Γότθους καλύτερους φύλακες των συνόρων από τους Ρωμαίους, ήμέλλει του λοιπού τους *Ρωμαίων στρατιώτας αδέησαι*¹.

Η εξέγερση των Βησιγόθτων του Φριτιγέρνη σχεδόν άμέσως μετά τὸ πέραςμά τους στην αυτοκρατορία προκαλεί την πιο μεγάλη στρατιωτική, πολιτική και κοινωνική αναστάτωση που είχαν ως τότε γνωρίσει οί βορειο-βαλκανικές περιοχές. Την πολυάνθρωπο, εδδαίμονα και εδανδρο Θράκη ή των Σκυθών άπιστος και παράλογος επανάστασις εξαπινάίως και παραχορήμα της διαβάσεως συντολμηθείσα και ανοιδήσασα κατεστόρεσεν εν τοςόνδε και καθημάζευε ταίς συμφοραίς ώστε χρυσόν άποδειχθῆναι προς τὰ Θράκια πάθη την Μυσών παροιμιώδη λεία, αναφέρει σ' ένα σημείο της δραματικής του αφήγησης ο ιστορικός Εύνάπιος, δίνοντας έτσι τὸ μέτρο της αϊφνίδιας και δυσμενοῦς τροπῆς που πήραν τὰ πράγματα. Ο ίδιος συγγραφέας, προσδιορίζοντας στη συνέχεια τὸ μέγεθος και τὸ είδος της καταστροφῆς, υπογραμμίζει τὴ διάσωση των πόλεων χάρη στα τείχη και τὰ οχυρωματικά έργα σε αντιπαράθεση με την ολοσχερή καταστροφή που υπέστη ή ύπαιθρος².

Ο Ἄμμιανός Μαρκελλίνος, σύγχρονος με τὰ γεγονότα συγγραφέας, προσδίδοντας στην εξιστόρησή τους τὸν πιο δραματικό τόνο, επιβεβαιώνει τὸν Εύνάπιο σχετικά με την καταστροφή της ύπαιθρου και τὸν άποδεκατισμὸ του πληθυσμοῦ των άνοχύρωτων χωριών. Σύμφωνα με την αφήγησή του, όλα τὰ γοθτικά φύλα της Θράκης, ένωμένα και έχοντας επικεφαλῆς τὸν Φριτιγέρνη και οδηγούς αϊχμαλώτους ή δυσαρεστημένους ντόπιους, επιδίδονται με άγριότητα σε καταστροφές και λεηλασίες όλων σχεδόν των περιοχών της ύπαιθρου και στὸν άφανισμὸ του πληθυσμοῦ άδιακρίτως φύλου και ηλικίας³. Περιγράφοντας με κάθε λεπτομέρεια τις έχθρικές επιχειρήσεις των Γόθτων στη Θράκη

1. Σωκράτης, Έκκλ. Ἱστορία IV 34, 4 4 col. 556 (P.G. 67).

2. Εύνάπιος, σελ. 237 - 238 (HGM 1).

3. Amm. Marcellinus III, σελ. 424 (LCL, 331). Ἀξίζει νὰ επισημάνουμε εδῶ ότι τις συχνές μετακινήσεις των Γόθτων μέσα στη Βαλκανική και την προσέγγιση των χωριών διευκόλυνε σε μεγάλο βαθμὸ τὸ άνεπτυγμένο οδικὸ δίκτυο της περιοχῆς, τὸ όποιο θα παίξει παρόμοιο ρόλο και στοὺς επόμενους αἰώνες.

κατὰ τὰ ἔτη 376 - 378, ἀναφέρει μεταξύ ἄλλων ὅτι ὁ Φριτιγέρνης, διαπιστώνοντας τὴν ἀπειρία καὶ ἀνικανότητα τῶν στρατευμάτων του νὰ ἐκπορθήσουν φρούρια καὶ ὀχυρωμένες πόλεις, τοὺς δίνει ἐντολὴ νὰ στραφοῦν στὴν ὑπαιθρο καὶ κυρίως σὲ εὐφορες περιοχές¹.

Ὁ ἀγροτικὸς λοιπὸν πληθυσμὸς καὶ ἡ οἰκονομία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τῆς βαλκανικῆς Χερσονήσου δέχονται τὸ πρῶτο βαρὺ πλήγμα. Ἡ θέση τους ἐπιδεινώνεται ἀκόμη περισσότερο μὲ τὴν προέλαση πρὸς τ' ἀνατολικά μιᾶς ἄλλης μεγάλης βαρβαρικῆς ὁμάδας ποὺ εἶχε περάσει τὸ Δούναβη κρυφά, ἐπιφελομένη ἀπὸ τὴν ἀνώμαλη κατάστασι ποὺ ἐπικρατοῦσε στὸ βόρειο σύνορο. Πρόκειται γιὰ τὸν ἰσχυρὸ συνασπισμὸ Ὀστρογόθων, Οὐννων καὶ Ἀλανῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς Ἀλάθεο καὶ Σάφρακα, οἱ ὁποῖοι προηγουμένως δροῦσαν στὸ Ἰλλυρικὸ χωρὶς σταθερὴ ἔδρα ἀλλὰ σὰν *vastatorii globi*². Τὸ 377 ἐνώνονται μὲ τοὺς Βησιγόθους τοῦ Φριτιγέρνη, οἱ ὁποῖοι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ διέρχονται μεγάλη κρίσι ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τροφίμων καὶ τὴν πίεσι τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων. Τοὺς δέχονται σὲ συμμαχία *spe praedarum ingentium*³, ἡ ὁποία θὰ μείνει σὲ ἰσχὺ καὶ μετὰ τὴ μάχη τῆς Ἀδριανούπολης. Στόχος τῶν συντονισμένων τους πλέον ἐνεργειῶν θὰ εἶναι καὶ πάλι οἱ πλούσιες ἀγροτικὲς περιοχές καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς ὑπαιθρο⁴.

Οἱ μεγάλες πόλεις ἀντίθετα, τὰ φρούρια καὶ ὁ ἀστικὸς πληθυσμὸς σ' αὐτὴ τὴν πρώτη σοβαρὴ κρίσι ποὺ διῆλθαν οἱ βαλκανικὲς περιοχές, φαίνεται πὼς δὲν υπέστησαν σημαντικὲς καταστροφές ἢ ἀπώλειες. Καμιὰ πηγὴ δὲν μνημονεῖ ἀλῶσι καὶ καταστροφὴ πόλης ἢ φρουρίου. Στὴν προσπάθειά τους πρὶν ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Ἀδριανούπολης νὰ περικυκλώσουν καὶ νὰ πολιορκήσουν μεγάλες πόλεις (Beroe, Adrianopolis, Nicopolis κλπ.) οἱ Βησιγόθοι ἀπέτυχαν καὶ υπέστησαν μεγάλη ἥττα ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸ διοικητὴ τῆς Θράκης Σεβαστιανό, ὁ ὁποῖος στὴ συνέχεια τοὺς ἀφαίρεσε καὶ τὴν πλούσια λεία τῶν ἐπιδρομῶν τους⁵. Ἀπόδειξι τῆς ἀνικανότητάς τους νὰ κυριεύσουν ὀχυρωμένη πόλι ἀποτελεῖ κυρίως ἡ ἀποτυχία τους νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Ἀδριανούπολι, μολονότι ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς κατήγαγαν τὴν πιὸ λαμπρὴ τους νίκη ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν⁶. Ἐξάλλου, μετὰ τὴ νίκη τους στὴν Ἀδριανούπολι ἐνωμένοι

1. Amm. Marcellinus III, σελ. 422 (LCL, 331).

2. Σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο καὶ τὸν τόπο εἰσβολῆς τῆς μεγάλης οὐννο-γοτθο-αλανικῆς ὁμάδας στὴν αὐτοκρατορία βλ. H. W o l f r a m, ὅ.π., σελ. 139 - 140. Γιὰ τὴ δράσι τους στὸ Ἰλλυρικὸ βλ. L á s z l ó V á r a d y, *Das letzte Jahrhundert Pannoniens 376 - 476*, Amsterdam 1969, σελ. 32 - 33.

3. Amm. Marcellinus III, σελ. 436. Ὅλη τὴ σειρά τῶν γεγονότων ποὺ προηγήθηκαν τῆς μάχης τῆς Ἀδριανούπολης βλέπε H e r w i n g W o l f r a m, ὅ.π., σελ. 141 - 148.

4. . . . *agros vero fertiles late distentos et longe, ad extremam vastavere penuriam, cultoribus caesis aut captis* (Amm. Marcel. III, σελ. 500).

5. Amm. Marcellinus III, σελ. 458, 460 (LCL, 331).

6. Amm. Marcellinus III, σελ. 472, 480. Πρβλ. H. W o l f r a m, ὅ.π., σελ. 148 - 150.

ὅπως προαναφέραμε μὲ Ἀλανοὺς καὶ Οὐννοὺς, ἐνῶ ἐπιδίδονται μὲ ἀγριότητα στὴ λεηλασία καὶ ἐρήμωση τῶν εὐφορῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τῆς Περίνθου, ἀδυνατοῦν νὰ πολιορκήσουν τὴν ἴδια τὴν πόλη¹.

Ἡ ἀδυναμία τους βέβαια νὰ κυριεύσουν πόλεις καὶ φρούρια στοίχισε ἀκριβὰ στὴν ὑπαιθρο καὶ τοὺς ἀγροτικοὺς οἰκισμοὺς, τοὺς ὁποίους μπορούσαν νὰ προσεγγίσουν. Φορολογικὸς νόμος τοῦ 377 περιέχει εὐνοϊκὲς διατάξεις γιὰ τὶς ἐπαρχίες Μικρὰ Σκυθία καὶ Κάτω Μυσία, γεγονὸς ποὺ ἐπιβεβαιώνει τὴν οἰκονομικὴ τους κατάρρευση². Τὶς ἴδιες ἐπαρχίες λίγα χρόνια πρὶν, ὁ αὐτοκράτορας Βάλης δὲν δίσταζε, ἐκδίδοντας φορολογικὰ διατάγματα καὶ νόμους, νὰ τὶς ἐπιβαρύνει διαρκῶς μὲ οἰκονομικὲς καὶ ὑλικὲς συνεισφορὲς γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμό τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ὀχύρωση τοῦ *limes*³.

Μεγάλη οἰκονομικὴ κρίση κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο διέρχονται ἐπίσης οἱ ἐπαρχίες τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Οἱ συνεχεῖς βαρβαρικὲς ἐπιδρομὲς καὶ τὰ αὐστηρὰ φορολογικὰ μέτρα τοῦ *praefectus praetorio Probus* καθιστοῦν παρομιώδη τὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς Παννονίας⁴. Οἱ συνθήκες ποὺ εἶχαν δημιουργηθεῖ στὶς ἀνατολικὲς κυρίως ἐπαρχίες τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἀπὸ τὶς ἐφόδους τῶν ἰσχυρῶν βαρβαρικῶν φύλων ἦταν τέτοιες ποὺ, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ζώσιμος, κατέστησαν εἰς ἀνάγκη τὸν βασιλέα Γρατιανὸν ἐνδοῦναι σφίσιν, ἀπολιπούσαις τὰ ἐν Κέλτοις, διὰ τοῦ Ἰστρον Παιονίαν καὶ τὴν ἄνω Μυσίαν καταλαβεῖν. Σκοπὸς καὶ βασικὸ τοῦ μέλημα ἦταν ν' ἀπαλλάξει τὶς ἐπαρχίες τῆς συνεχοῦς τούτων ἐφόδου⁵. Ὁ μεγάλος κίνδυνος ποὺ ἀπειλεῖ τὸ σύνορο τοῦ Δούναβη μετὰ τὴ μάχη τῆς Ἀδριανούπολης καὶ ἡ ἀνεμπόδιστη σχεδὸν διέλευση βαρβαρικῶν ἐθνῶν ἀπὸ τὸ Ρῆνο, τὴν ἴδια ἐποχὴ, τὸν ὑποχρεώνουν νὰ ἐπισπεύσει τὴν ἐκλογὴ συναυτοκράτορα. Ἀποκαλυπτικὴ ἡ εἰκόνα ποὺ μᾶς παρέχει ὁ Ζώσιμος: *Θράκης μὲν ὑπὸ τῶν ἐφεστώτων ταύτῃ βαρβάρων κατεχομένης καὶ τῶν περὶ Μυσίαν καὶ Παιονίαν τόπων ὑπὸ τῶν ταύτῃ βαρβάρων ἐνοχλουμένων τῶν δὲ ὑπὲρ τὸν Ρῆνον ἐθνῶν ἀκωλύτως ταῖς πόλεσιν ἐπιόντων, αἰρεῖται τῆς βασιλείας κοινῶν Θεοδοσίον*⁶.

1. . . . *fixis iuxta Perinthum castris, ipsam quidem urbem cladum memores pristinorum nec adire nec temptare sunt ausi, agros vero fertiles late distentos et longe ad extremam vastavere penuriam cultoribus caesis aut captis.* . . (Amm. Marc. III, σελ. 500).

2. Cod. Theodosianus VII, 6, 3, σελ. 325 (Mommsen I, 2).

3. Βλέπε πρὸ πάνω, σελ. 320.

4. *Ecce scimus fame laborasse Italiam et Africam. Siciliam et Sardiniam. dicant mathematici, si omnes hi unum fatum habuerunt, cum inter centum nec duorum sibi fata convenire posse dicantur, erubescant et taceant et deo subplices manus tendant, in cuius potestate sunt omnia, sed in hoc forte subreptum est fati. quid dicemus de Pannonia, quae sic erasa est, ut remedium habere non possit?* (Ps. Augustinus, *Quaestiones* 115, 49, CSEL 50, σελ. 334). Πρβλ. L. Várady, *ὁ.π.* σελ. 33 - 36.

5. Ζώσιμος, σελ. 189 (Mendelssohn).

6. Ζώσιμος, σελ. 179 - 180.

Δεδομένης αὐτῆς τῆς συγκυρίας, ὅπως τὴν παρουσιάζει ὁ Ζώσιμος, καὶ ἐπὶ πλεόν τῆς ἀποδιοργάνωσης τῶν στρατευμάτων, τῆς οἰκονομικῆς καταστροφῆς καὶ τῆς μείωσης τοῦ πληθυσμοῦ, ὁ Θεοδοσίος, αὐτοκράτορας πλεόν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος, ὑπογράφει στὰ 382 τὴ γνωστὴ συνθήκη εἰρήνης μετὰ τὴν ὁποία ἐγκαθιστᾶ τοὺς Γότθους στὴ Θράκη ἐπίσημα ὡς συμμάχους¹. Μολονότι ὁ πανηγυριστὴς τοῦ Θεμιστίου προσπαθεῖ νὰ προσδώσει στὴν πολιτικὴν του ἔναντι τῶν Γότθων ἕνα νέο ἰδεολογικὸ περιεχόμενο², εἶναι σαφές ὅτι λόγοι ἱστορικῆς ἀναγκαιότητας τοῦ ὑπαγορεύουν τὴν παραπάνω ἀπόφαση. Οἱ ἔρημες ἀπὸ πληθυσμὸ ἀγροτικὲς περιοχὲς ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ ἐργατικὰ χέρια, ἐνῶ ὁ ἀπογυμνωμένος στρατὸς χρειάζεται ἐνίσχυση καὶ ἐπὶ ἀνδρωση ἔστω καὶ ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν βαρβάρων. Μέσα ἀπὸ τὰ ἐπιχειρήματα-ἐρωτήματα ποὺ παραθέτει ὁ Θεμιστίος γιὰ νὰ αἰτιολογήσει τὴν δῆθεν *φιλανθρωπίαν* τοῦ αὐτοκράτορα, ἀποκαλύπτει ὁ ἴδιος τοὺς πραγματικὸς λόγους τῆς μεγάλης πολιτικῆς του ἀπόφασης: *πότερον οὖν βέλτιον νεκρῶν ἐμπλήσαι τὴν Θράκην ἢ γεωργῶν; καὶ τάφων ἀποδεῖξαι μεστὴν ἢ ἀνθρώπων; καὶ βαδίξειν δι' ἀγρίας ἢ δι' εἰρησμένης; καὶ ἀριθμεῖν τοὺς πεφονημένους ἢ τοὺς ἀροῦντας; καὶ μετοικίξειν εἰ τόχοι, Φρύγας καὶ Βιθυνοὺς ἢ συνοικίξειν οὐδὲ κεχειρώμεθα;.*³

Ἡ ἔνταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὰ Βαλκάνια ἐκτονώθηκε, ἔστω προσωρινά, μετὰ τὴν νέα πολιτικὴν τοῦ αὐτοκράτορα Θεοδοσίου, ἡ ὁποία εἶχε παράλληλα καὶ τοὺς ἐπικριτὲς τῆς μετὰ ἐπικεφαλῆς τὸν ῥήτορα Συνέσιον. Ὁ Συνέσιος «*nieux romain, réactionnaire et xenophobe*» ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ὁ Lemerle⁴, ἀποδίδει ὅλες τὶς ἀτυχίες τῆς αὐτοκρατορίας στὸ ἔλεος τοῦ αὐτοκράτορα χάρις στὸ ὁποῖο κατὰ τὴν ἀπόψήν του, ἐγκατέστησε στὸ ρωμαϊκὸ ἔδαφος βαρβάρους οἱ ὁποῖοι ἀρετῆς οὐκ ἔσυνήσιν⁵. Βέβαια, ἡ συνθήκη εἰρήνης τοῦ Θεοδοσίου μετὰ τοὺς Γότθους τῆς Θράκης δὲν εἶναι παρὰ ἢ πραγματοποίησι κοινῆς ἀπόφασης Γρατιανοῦ-Θεοδοσίου γιὰ συντονισμένη καὶ ἀπὸ κοινῶν ἀντιμετώπιση τῶν βαρβάρων τοῦ Δούναβη. Δύο χρόνια πρὶν, ὁ Γρατιανὸς εἶχε ὑπογράψει στὸ Σίρμιο παρόμοια συνθήκη εἰρήνης μετὰ τοὺς Ἀλάθεο καὶ Σάφρακα, μετὰ τὴν ὁποία ἐγκαθιστοῦσε ἐπίσημα στὴν Παννονία τὶς μεγάλες βαρβαρικὲς ὁμάδες ποὺ εἶχαν εἰσβάλλει στὸ Ἰλλυρικόν⁶.

Μολονότι ἡ ἐγκατάστασι τῶν Γότθων ἀπὸ τὸν Θεοδοσίον καὶ Γρατιανόν

1. Σχετικὰ μετὰ τὴν συνθήκην εἰρήνης τοῦ 382 βλέπε κυρίως Εὐ. Χρυσός, *Τὸ Βυζάντιον καὶ οἱ Γότθοι*, Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 146 - 166.—Ἐπίσης Η. Wolfram ὕ.π., σελ. 156 - 157.

2. Θεμιστίος, σελ. 237, 252 - 4, 257 (Dindorf).

3. Θεμιστίος, σελ. 256.

4. P. L e m e r l e, ὕ.π. σελ. 278.

5. Συνέσιος, εἰς τὸν Αὐτοκράτορα XXI A - Δ, *Fontes Historiae Daco-Romanae* = FHDR. σελ. 182, 184.

6. Βλ. L. V á r a d y, ὕ.π., σελ. 36 καὶ Εὐαγγ. Χρυσός, ὕ.π., σελ. 137.

στην αυτοκρατορία εμφανίζεται μέσα από τις ήχηρά αντικρουόμενες θέσεις τῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ἀλλὰ καὶ μέσα ἀπὸ ἐκεῖνες τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν¹, σὰν ἓνας νέος θεσμὸς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βυζαντίου, στὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι παρὰ ἡ συνέχεια μιᾶς παραδοσιακῆς πολιτικῆς προσαρμοσμένης αὐτῇ τῇ φορᾷ στὴ νέα κατάσταση καὶ τὶς νέες συνθήκες πού ἔχουν διαμορφωθεῖ στὸ βόρειο σύνορο. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος καὶ οἱ διάδοχοί του στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ βαρβαρικοῦ προβλήματος κατάφεραν νὰ διατηρήσουν μιὰ κάποια ἰσορροπία ἀνάμεσα στὰ πολεμικὰ καὶ διπλωματικὰ μέσα. Ὁ Βάλης συνέχισε τὴν ἴδια περίπου πολιτικὴ ἐνῶ οἱ Θεοδοσίος καὶ Γρατιανὸς ἐλλείψει ἄλλων ἐπιλογῶν ἀποφασίζουν, ἔχοντας νομίζουμε πλήρη ἐπίγνωση τοῦ κόστους πού συνεπαγόταν ἡ ἀπόφασή τους, νὰ καταφύγουν σὲ εἰρηνικὴ λύση τοῦ προβλήματος. Συνέπεια τῶν εἰρηνικῶν τῶν μέτρων ἦταν ἀναμφίβολα μιὰ κάποια ἀναζωογόνηση τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ παρότρυνση τοῦ Θεμιστίου πρὸς τοὺς Θρακικοὺς καὶ Μακεδόνες νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ τείχη καὶ νὰ ἐπιστρέψουν στοὺς ἀγρούς τους μὲ ἄροτρα καὶ δρέπανα².

Ἡ ἀνεκτικὴ βέβαια ἐναντι τῶν γοθικῶν φύλων πολιτικὴ τοῦ Θεοδοσίου δυσχεραίνει μερικὲς φορὲς τὴ θέση τῶν βορείων ἐπαρχιῶν. Ἡ εὐνοϊκὴ ἀντιμετώπιση τῶν ἠττημένων ἀπὸ τὸν Πρόμωτο Γοθρίγγων καὶ τῶν φοιδερᾶτων γότθων τῆς Τόμις³ ἀποκαλύπτει μιὰ αὐτοκρατορικὴ πολιτικὴ «régie non par les intérêts de la province mais uniquement par ceux de la capitale»⁴. Τὸ προσωπικὸ τοῦ ἐπίσης συμφέρον ἴσως περισσότερο καὶ ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς πρωτεύουσας τοῦ ὑπαγορεύει τὴ χαλαρὴ καὶ ἀντικειμενικὰ ἀπαράδεκτη πολλὰς φορὲς εὐνοϊκὴ του στάση. Συμμαχικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Δούναβη ἀποτελοῦσαν, ὡς γνωστόν, τὸ κύριο σῶμα τοῦ στρατοῦ στὶς

1. Ὁ F. Lot (*Les invasions germaniques, la pénétration mutuelle du monde barbare et du monde romain*, Paris 1935, σελ. 63) ἐπικρίνει τὴν πολιτικὴ τοῦ Θεοδοσίου καὶ χαρακτηρίζει τὴν ἐγκατάσταση τῶν Γότθων στὴν αὐτοκρατορία σὰν «Etat dans l'état». Ὁ A. Piganiol (*L'Empire chrétien (325 - 395)*, 2η ἔκδοση, Παρίσι 1972, σελ. 234) προχωρεῖ περισσότερο χαρακτηρίζοντας τὸν γοθικὸ πληθυσμὸ τῆς αὐτοκρατορίας σὰν «un corps étranger, un poison dans l'organisme de l'Etat Romain». Ἀντίθετα ὁ P. Lemerle (ὁ.π., σελ. 279) ἐκθέτοντας τοὺς λόγους πού ὀδήγησαν τὸν Θεοδοσίον στὴν ἀπόφασή του καταλήγει: «il y a de la severité à accabler Théodose pour avoir tenté, dans un coin de la Thrace, une expérience limitée de colonat militaire». Ὁ Εὐαγγ. Χρυσὸς (ὁ.π., σελ. 165), ἀναλύοντας διεξοδικὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης, συμπεραίνει ὅτι οἱ Γότθοι «διετήρησαν τὴν αὐτόνομον ὀργάνωσιν τῶν φυλῶν των οὐχὶ ὡς προνόμιον, ἀλλ' ὡς ἀνάγκην, διότι ἀπεκλείσθησαν τῆς ρωμαϊκῆς «πολιτείας» (jus civitatis)».

2. Θεμιστίος, σελ. 446 (Dindorf).

3. Ζώσιμος, σελ. 194 - 198 (Mendelssohn).

4. V. Tǎpkova - Zaimova, *La politique de Byzance dans ses rapports avec les "barbares"*, *Etudes historiques II* (1965), σελ. 33.

έκστρατείες του έναντίον τῶν σφετεριστῶν τοῦ θρόνου Μαξίμου καὶ Εὐγένιου¹.

Στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ 4ου αἰ. ἐμφανίζονται μὲ σύντομες ἀλλὰ καταστροφικὲς γιὰ τὰ Βαλκάνια ἐπιδρομὲς οἱ Οὐννοι, λαὸς ποὺ πρόκειται νὰ παίξει πρωτεῦοντα ρόλο στὴν περιοχὴ κατὰ τὸ α' μισὸ τοῦ 5ου αἰώνα. Ἡ ἐμφάνισή τους δὲν ἀναστατώνει μόνο τὸ ντόπιο πληθυσμὸ τῆς περιοχῆς ἀλλὰ, πολὺ περισσότερο, τοὺς φοιδεράτους γότθους, οἱ ὁποῖοι σύμφωνα μὲ τοὺς ὄρους τῆς συνθήκης τοῦ 382 ἔχουν ἐπωμισθεῖ τὸ βᾶρος τῆς υπεράσπισης τοῦ συνόρου ἀπὸ ἄλλους ἐξωτερικοὺς ἐχθρούς. Ἡ πίεση τῶν νέων ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὴν ἐξέγερση τῶν Βησιγόθων συμμάχων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἀλαρίχο. Ὁ θάνατος τοῦ αὐτοκράτορα Θεοδοσίου, λίγα χρόνια ἀργότερα, ἐπιτείνει τὴν κρίση ποὺ διέρχονται οἱ βαλκανικὲς περιοχὲς ἐνῶ ἡ ὀριστικὴ ἀποχώρηση τοῦ Ἀλαρίχου μὲ τὸ στρατό του θὰ τὶς ἀπαλλάξει ἀπὸ τὴν ἐπικίνδυνη παρουσία του².

“Ὅλα τὰ παραπάνω γεγονότα τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 4ου αἰ. (ἐπιδρομὲς τῶν Οὐννων, θάνατος τοῦ Θεοδοσίου, ἐξέγερση καὶ περιπλάνηση τοῦ Ἀλαρίχου στὴ Βαλκανικὴ) προκάλεσαν καὶ πάλι τὴν ἀποδιοργάνωση πολλῶν περιοχῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης. Οἱ ἀναφορὲς τοῦ Κλαυδιανοῦ³ στὶς ἔρημες περιοχὲς τῆς Παννονίας, στὰ κατεστραμμένα τεῖχη τῆς Θράκης, στοὺς ἐγκαταλελειμένους ἀγρούς τῆς Μυσίας, δὲν ἀφήνουν καμμιά ἀμφιβολία γιὰ τὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία οἱ βάρβαροι θὰ ἐπιχειροῦσαν στὸ ἐξῆς τὶς ἐπιδρομὲς τους νότια τοῦ Δούναβη. Οἱ συγγραφεῖς τοῦ 5ου αἰ. Φιλοστόργιος καὶ Ζώσιμος, περιγράφοντας τὴ διέλευση τοῦ Γαῖνᾶ ἀπὸ τὴ Θράκη γύρω στὰ 400, κάνουν σύντομη μνεία τῶν καταστροφῶν ποὺ ἔχει ὑποστῆ ἡ περιοχὴ καὶ τῆς παντελοῦς ἔλλειψης ἀγαθῶν⁴. Βέβαια, οἱ καταστροφὲς ποὺ ἐπισημαίνουν οἱ προαναφερόμενοι συγγραφεῖς ἀφοροῦν μᾶλλον σὲ ἀγροτικὲς περιοχὲς μὲ ἀνοχύρωτα χωριά, ἀποψη ποὺ στηρίζεται σὲ δύο κυρίως λόγους: α) Τὰ ὀνόματα πολλῶν, γνωστῶν μέχρι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, ἀγροτικῶν οἰκισμῶν δὲν ἀναφέρονται μετὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰ. σὲ καμμιά ἱστορικὴ πηγὴ καὶ β) ἀπὸ κανένα συγγραφέα τῆς ἐποχῆς δὲν μνημονεύεται καταστροφή ἢ κατάληψη μεγάλης πόλης ἢ φρουρίου· συχνὰ γίνεται λόγος γιὰ ἀνικανότητα τῶν εἰσβολέων νὰ τὶς πολιορκήσουν. Τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 376 - 382 καὶ οἱ ἀναταραχὲς τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 4ου αἰ. ὀδήγησαν ἰδιαίτερα τὶς βόρειες ἐπαρ-

1. Βλ. L. V á r a d y, ὁ.π., σελ. 56 - 57 καὶ 78 - 82.—Ἐπίσης, H. W o l f r a m, ὁ.π., σελ. 159 - 163.

2. H. W o l f r a m, ὁ.π., σελ. 164 - 167.

3. Κλαυδιανός V, VIII, σελ. 168 (FHDR 2).

4. . . . ἐπεὶ δὲ ἡ Θράκη ἐξηρημάτω, καὶ οὔτε παρέχειν τι τῶν ἐπιτηδείων ἦν δυνατή. . . ἐπὶ Χερσόνησον ὁ Γαῖνᾶς στέλλεται. . . (Φιλοστόργιος, σελ. 139).— Γαῖνας δὲ τὸ πολὺ τῆς δυνάμεως μέρος ἀποβαλὼν ἤπερ εἰρηται, μετὰ τῶν λειπομένων ἐπὶ τὸν Ἰστρον ἀπέτρεχε, πεπορημένην δὴ τὴν Θράκην ἐκ τῶν προλαβουσῶν ἐφόδων εὐδῶν, τὰ δὲ ἐν ποσὶ ληζόμενος. . . (Ζώσιμος, σελ. 242).

χίες σὲ μεγάλη κοινωνική καὶ οἰκονομική ἀναστάτωση, συνέπεια τῆς ὁποίας ἦταν, ὄχι μόνο ἡ ἀλλοίωση τοῦ χαρακτῆρα, ἀλλὰ καὶ ἡ μείωση τοῦ πληθυσμοῦ τους. Ἡ ἔντονη οἰκονομική κρίση καὶ ἡ ἀποδιοργάνωση τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν ἀνάγκαζε συχνὰ πολλοὺς ἀγρότες (κυρίως *coloni*) νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν τόπο τους, ἀναζητώντας καλύτερη τύχη ἄλλοῦ. Οἱ διαστάσεις πού εἶχε πάρει τὸ πρόβλημα ἦταν τέτοιες πού ὑποχρέωσαν τὸν Θεοδόσιο στὰ 392 νὰ ἐκδώσει νόμο μὲ τὸν ὅποιο ἔθετε τέρμα σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση, δεσμεύοντας τοὺς ἀγρότες — *coloni* τῆς Θράκης νὰ παραμείνουν στὴ γῆ τους¹.

II

Στὶς πρώτες δεκαετίες τοῦ 5ου αἰ. οἱ Οὔννοι, μολονότι ἔχουν ἐξαπλώσει τὴν κυριαρχία τους σὲ ὅλες τὶς βορειοδουναβικὲς περιοχές, καθυποτάσσοντας πολλὰ μικρότερες φυλές, δὲν ἔχουν κάνει ἀκόμη ἔντονα αἰσθητὴ τὴν παρουσία τους μέσα στὴν ἐπικράτεια τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ μαρτυρίες τῶν πηγῶν γιὰ τὴν πολεμική τους δράση μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀττίλα εἶναι σποραδικές καὶ σύντομες. Στὰ ἔτη 404 - 405 ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Σωζομενὸ ἐπιγραμματακὰ κάποια εἰσβολὴ τους στὴ Θράκη². Λίγα χρόνια ἀργότερα, κατὰ τὴ διάρκεια ὀργανωμένης εἰσβολῆς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ βασιλιά τους Οὐλδὴ κυριεύουν μὲ προδοσία τὴν πόλη τῆς Μυσίας Καστραμάρις, διατρέχοντας καὶ λεηλατώντας στὴ συνέχεια πολλὰς περιοχές τῆς Θράκης³. Ὁ ὄρος πού θέτει ὁ Οὐλδὴς στὶς διαπραγματεύσεις του μὲ τὸν στρατιωτικὸ διοικητὴ τῆς Θράκης, καταβολὴ δηλαδὴ δασμοῦ (ὄρος καθοριστικός, ὅπως θὰ δοῦμε, στὴν ἐξέλιξη τῶν οὐννοβυζαντινῶν σχέσεων) ἀποκαλύπτει τὶς προθέσεις τῶν νέων ἐχθρῶν τῆς αὐτοκρατορίας⁴. Ὁ Οὐλδὴς δὲν ἐνδιαφέρεται τόσο γιὰ λάφυρα καὶ αἰχμαλώτους οὔτε γιὰ παραχώρηση ἐδαφῶν πρὸς ἐγκατάσταση. Στόχος του εἶναι, μὲ τὴν ἀσκηση πίεσης καὶ ἐκβιασμοῦ, ἡ ἀπόκτηση χρημάτων.

1. *Per universam dioecesim Thraciarum sublato in perpetuum humanae capitulationis censu jugatio tantum terrena salvatur. Et ne forte colonis tributariae sortis nexibus absolutis vagandi et quo libuerit recedendi facultas permissa videatur, ipsi quidem originario iure teneantur, et licet, condicione, videantur ingenui, servi tamen terrae ipsius cui nati sunt aestimentur nec recedendi quo velint aut permutandi loca habeant facultatem, sed possessor eorum iure utatur et patroni sollicitudine et domini potestate. Si quis vero alienum colonum suscipiendum retinendumve crediderit, duas auri libras ei cogatur exsolvere, cuius agros transfuga cultore vacuaverit, ita ut eundem cum omni pecutuo suo et aguatione restituat.* (Cod. Just. XI, 52,1).

2. Σωζομενός, σελ. 383.

3. Σωζομενός, σελ. 396.— Φιλοστόργιος, σελ. 137 - 138.— Πρβλ. O. Maenchen-Helfen, *Die Welt der Hunnen*, Βιέννη 1978, σελ. 48 - 49.

4. . . . τεραπενομένου δὲ τοιάδε καὶ δασμὸν ὄσον ἐβούλετο ἐπιτάττοντος καὶ ἐπὶ τοῦτοις συντίθεσθαι Ῥωμαίοις εἰρήνην ἤχειν ἢ πόλεμον περιμένειν. . . (Σωζομενός, σελ. 383).

Ἡ τακτική πού ἐγκαινιάζει ὁ βάρβαρος ἡγεμόνας καθίσταται ἀποτελεσματική λίγα χρόνια ἀργότερα ὅταν ἡ δύναμη τῶν Οὐννων, στήν ἐποχή τοῦ βασιλιά τους Ρούα, ἐνισχύεται σημαντικά καί ἡ ἴδια ἡ παρουσία τους ἀποτελεῖ πραγματική πλέον ἀπειλή γιά τὸ Βυζάντιο¹. Καθόλη τῆ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β', ἡ αὐτοκρατορία, συνεχίζοντας τὴν πολιτική τῆς ἐξαγορᾶς τῆς εἰρήνης, ἐπιβαρύνει σημαντικά τὸ δημόσιο προϋπολογισμό καταβάλλοντας στοὺς Οὐννους, σὲ κάθε νέα συνθήκη, διπλάσιο φόρο ἀπὸ ἐκεῖνον πού προέβλεπε ἡ προηγούμενη.

Γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸ σκοπὸ τους οἱ Οὐννοι, ὀργανωμένοι στρατιωτικά καί πολυάριθμοι, ἐπιχειροῦν σειρά ἐπιδρομῶν ἐναντίον μεγάλων πόλεων καί φρουρίων. Σύγχρονες καί μεταγενέστερες πηγές μιλοῦν γιά τὴν ἐκ θεμελίων σχεδὸν καταστροφή πολλῶν μεγάλων πόλεων ἀπὸ τὸ Σίρμιο μέχρι τὴ Σερδική. Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δύο κυρίων φάσεων τῶν πολεμικῶν του ἐπιχειρήσεων (441 - 2 καί 447 - 8), ὁ Ἀττίλας πραγματοποιεῖ μιὰ σειρά ἐπιδρομῶν ἀπὸ τὰ δυτικά πρὸς τ' ἀνατολικά, δεδομένου ὅτι ἡ ἔδρα του βρίσκεται στήν Παννονία. Τὰ στρατεύματά του ἀκολουθοῦν τὴ μεγάλη στρατιωτικὴ ὁδὸ Sirmium-Singidunum-Margus-Viminacium-Naissus, τὴ μοναδικὴ πού ἔκωνε τὴν Pannonia Secunda καί Ἄνω Μυσία μὲ τὴ Θράκη². Οἱ βασικοὶ συγγραφεῖς τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς, Πρίσκοι, Μαρκελλῖνος Κόμης καί Θεοφάνης μνημονεύουν στὰ κείμενά τους τὴν καταστροφὴ τῶν παρακάτω πόλεων: Ρατιαρία, Βιμινάκιο, Σίρμιο, Ναϊσσός, Σερδική, Μάργος, Μαρκιανόπολις, Φιλιππόπολις, Ἄρκαδιόπολις. Τὴν ἴδια τύχη εἶχε καί μιὰ σειρά μικροτέρων πόλεων καί φρουρίων κατὰ μῆκος τοῦ Δούναβη³.

Στὰ 441, οἱ Οὐννοι, ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ αὐτοκρατορία ἔχει ρίξει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν στρατιωτικῶν τῆς δυνάμεων σὲ ἄλλα μέτωπα, εἰσβάλλουν στὴ Βαλκανικὴ. Μετὰ ἀπὸ μιὰ σύντομη ἐκστρατεία κατὰ τὴν ὁποία κυριεύουν τὸ Βιμινάκιο, ὑπογράφουν συμφωνία ἀνακωχῆς. Στὰ 442, ξαναρχίζουν τὶς ἐπιθέσεις μὲ μιὰ σειρά ἐπιδρομῶν, στὴ διάρκεια τῶν ὁποίων τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ἡγεσία τοῦ Ἀσπαρος ὑφίστανται συνεχεῖς ἤττες. Μετὰ τὴν πτώση τῆς Μάργου, πού βρισκόταν ἀπὸ στρατηγικὴ ἀποψη σὲ θέση κλειδὶ γιά τὴν περιοχὴ, προχωροῦν νοτιότερα καί κυριεύουν τὴ Ναϊσσό. Ἡ πτώση τῆς προδιαγράφει καί τὴν τύχη τῆς Σιγγιδόνας, ἃν καί τὸ ὄνομα τῆς τελευταίας ἀποσιωπᾶται ἀπὸ τὶς πηγές. Τὴν ἴδια τύχη θὰ

1. E. Stein, *Histoire du Bas-Empire. De l'Etat romain à l'Etat byzantin* (284 - 476), Παρίσι 1959, σελ. 289.

2. O. Maenchen-Helfen, ὁ.π., σελ. 86.

3. Πρίσκοι, σελ. 123 - 124, 132 - 133, 135, 145 - 6, 575 - 579 (Excerpta de legationibus, C. de Boor).— Marcellinus Comes, σελ. 80 - 82 (MGH AA XI, 1).— Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 102 - 103 (C. de Boor).— Πρβλ. O. Maenchen-Helfen, ὁ.π., σελ. 85 - 93 καί Ves. Beševliev, ὁ.π., σελ. 54 - 55.

έχουν οί πόλεις και τὰ φρούρια πού βρίσκονται δυτικότερα. Τò άμυντικό σύστημα τοῦ Δούναβη σιγά-σιγά άποδυναμώνεται. Στις άρχές τοῦ 443 οί Οὔννοι ύποχωροῦν και άρχίζει άμέσως τò έργο τῆς άνασύστασης. Ἡ στρατιωτική διοίκηση τοῦ Ἰλλυρικοῦ και τῆς Θράκης ένισχύει με νέες μονάδες τò δουναβικό στόλο, τics φρουρές τοῦ *limes* και τὰ στρατόπεδα πού βρίσκονται κατά μήκος τοῦ ποταμοῦ¹.

Στὰ 447, όταν ο Ἄττίλας ήγεῖται μόνος πλέον τῆς μεγάλης οὔννικῆς συνομοσπονδίας, ο κίνδυνος άπό τò βορρά διαγράφεται άπειλητικότερος. Με μιὰ σειρά όργανωμένων έπιδρομῶν, στις όποιες συμμετέχουν πολυπληθῆ στρατεύματα, ο Ἄττίλας πολιορκεῖ και κυριεύει σημαντικές πόλεις τοῦ Ἰλλυρικοῦ², ένῶ στη συνέχεια κατατρέπει τῆ Θράκη. Οί έπιχειρήσεις του στέφονται άπό πλήρη έπιτυχία. Καταστρέφει μεγάλο άριθμὸ πόλεων και φρουρίων, συλλαμβάνει πλῆθος αἰχμαλώτων και άποκομίζει πλούσια λεία. Κατά τò Θεοφάνη προσλαμβάνει μέχρι τὸν Πόντο, τὴν Καλλιπόλη και τῆ Σηστό, πᾶσαν πόλιν και φρούρια δουλούμενος πλὴν Ἀνδριανουπόλεως και Ἡρακλείας. Μπροστὰ στὸν όρατὸ κίνδυνο πού άπειλεῖ τὴν ἴδια τὴν πρωτεύουσα ο Θεοδόσιος ἀναγκάζεται προσβέυσασθαι πρὸς Ἄττίλαν και εξακισχιλίας χρυσίου λίτρας ὑπὲρ τῆς ἀναχωρήσεως παρασχεῖν, χιλίων δὲ χρυσίου λιτρῶν εἰτήσιον φόρον αὐτῷ ήρεμοῦντι προσομολογήσαι, τελειν³.

Τὸ σύνολο τῶν πληροφοριῶν πού διαθέτουμε, μᾶς οδηγεῖ στη διαπίστωση ὅτι τὸ σκηνικὸ στη βαλκανική Χερσόνησο έχει τώρα ἀλλάξει. Ἀπὸ τics έπιδρομές τῶν Οὔννων δὲν ὑποφέρει τόσο ἡ ὕπαιθρος και ο άγροτικός της κόσμος, ὅπως αὐτὸ συνέβαινε στὸν προηγούμενο αἰῶνα. Ὑποφέρουν κυρίως οί μεγάλες πόλεις και τὰ φρούρια. Ὅπως προαναφέραμε, στόχος τῶν Οὔννων δὲν εἶναι ἡ έγκατάστασή τους νότια τοῦ Δούναβη μέσα στις πλούσιες άγροτικές περιοχές, ἀλλὰ ἡ πλούσια λεία πού θ' αφαιρέσουν άπό τὸν άστικό πληθυσμὸ τῶν πόλεων και ἡ πίεση πού θ' ασκήσουν στην κεντρική έξουσία τῆς αὐτοκρατορίας για πανάκριβη εξαγορὰ τῆς εἰρήνης.

Ὁ Πρίσκος, παρατηρητῆς και ἄριστος γνώστης τῶν γεγονότων τῆς εποχῆς, ἀποκαλύπτει στη μακρὰ αφήγησή του, ὄχι μόνο τics προθέσεις τους ἀλλὰ και τὰ ἀποτελέσματα τῶν έπιχειρήσεών τους. Κυριεύουν μεγάλες και πλούσιες πόλεις, άποδεκατίζουν μεγάλο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τους και ὀδηγοῦν στὸ βασίλειό τους, ὡς αἰχμαλώτους, ανθρώπους πού προέρχονται άπό τὴν ἀνώτερη, συνήθως, κοινωνική τάξη. Κατά τὴν ἄλωση τῆς Ρατιαρίας, πόλη μεγίστη και

1. E. Stein, ὁ.π., σελ. 290 - 291.— P. Lemerle. ὁ.π., σελ. 279, F. Lot, ὁ.π. σελ. 100 - 101.— Ἀναλυτικότερα, βλέπε O. Maenchen. Helfen, ὁ.π., σελ. 80 - 93.

2. Marcellinus Comes, σελ. 82 (MGH AA XI, 1).— Πρίσκος, σελ. 124, 132 - 3, 135, 145 - 6, 579 (C. de Boor).

3. Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 102 - 3 (C. de Boor).

πολυάνθρωπος¹, συλλαμβάνουν και οδηγούν στη χώρα τους ως αιχμαλώτους τη σύζυγο και τὰ παιδιά τοῦ Σύλλου. Ἡ βυζαντινὴ πρεσβεία τοῦ 448 στὶς διαπραγματεύσεις της μὲ τὸν Ὀνηγήσιο γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή τους ἐπικλείεται τὴν προτέραν αὐτῶν εὐδαιμονίαν. Ὁ ἀξιωματοῦχος τῆς οὐννικῆς αὐλῆς τὴν αὐτῶν οὐκ ἀπηγόρευε λύσειν, ἐπὶ πολλοῖς δὲ σφᾶς ἐβούλετο χρήμασιν ἀπεμπολᾶν². Διπλό, λοιπόν, τὸ κέρδος ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσία τους. Ἀπὸ τὴ μιά τὰ πλούτη τους καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεγάλη χρηματικὰ ποσὰ γιὰ τὴν ἐξαγορὰ τους. Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης ἡ περίπτωση τοῦ πλούσιου ἄλλοτε ἕλληνα ἐμπόρου, τὸν ὁποῖο ὁ Πρίσκοι συναντᾷ τυχαῖα στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀττίλα. Ἀφηγούμενος τὴν περιπέτειά του στὸν συγγραφέα, ἀναφέρει μεταξύ ἄλλων ὅτι κατὰ τὴν κατάληψη τοῦ Βιμινάκιου καὶ τὴ διανομὴ τῶν λαφύρων στοὺς ἀξιωματοῦχους οὐννοισ, ὁ ἴδιος ἐπελέγη στὴ μερίδα τοῦ Ὀνηγήσιου διὰ τὸν ὑπάρξαντα αὐτῷ πλοῦτον³. Αἰχμάλωτος ἀπὸ τὸ Σίρμιο εἶναι καὶ ὁ βυζαντινὸς ἀρχιτέκτονας ποὺ σχεδίασε καὶ κατασκεύασε τὸ βαλανεῖον τοῦ Ὀνηγήσιου⁴. Ὁ Ρουστίκιος, αἰχμάλωτος ἀπὸ τὴν Ἄνω Μυσία ἔχει ἐνταχθεῖ ὡς λογὰς στὴν ὑπηρεσία τῆς οὐννικῆς αὐλῆς ἐπὶ τῆ τῶν γραμμάτων διαπονουμένου συντάξει⁵. Τὰ παραδείγματα ποὺ σταχυολογήσαμε μᾶς οδηγοῦν στὸ ἐξῆς συμπέρασμα: οἱ Οὐννοι, μολονότι κυρίευσαν ἀρκετὲς πόλεις, δὲν ἐγκαταστάθηκαν σὲ καμιά ἀπὸ αὐτές. Τίς ἐγκατέλειπαν, μετὰ ἀπὸ ὀλοσχερὴ καταστροφή τους. Μαζί τους ἔπαιρναν πολλὰ πλούτη καὶ μικρὸ μᾶλλον ἀριθμὸ αἰχμαλώτων μὲ βασικὸ κριτήριον γιὰ τὴν ἐπιλογή τους, τὴν οἰκονομικὴ τους κκτάσταση, τὴν κοινωνικὴ τους θέση καὶ τὸ πνευματικὸ τους ἐπίπεδο.

Ἄς ὑπενθυμίσουμε ἐδῶ ὅτι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τὸ οὐννικὸ βασίλειον ἔχει ἐξελιχθεῖ σὲ μεγάλη Δύναμη μὲ τὴν ὑποταγὴ ὄλων σχεδὸν τῶν μικροτέρων βαρβαρικῶν φύλων, τὰ σύνορά του περικλείουν μεγάλες καὶ πλούσιες γεωγραφικὲς ἐκτάσεις μὲ ἕδρα τὴν πεδιάδα τῆς Παννονίας ἐνῶ δὲν ἀπειλεῖται ἀπὸ κανένα ἄλλο βαρβαρικὸ λαό. Ἐξᾶλλου, οἱ ἐπεκτατικὲς διαθέσεις τοῦ Ἀττίλα στοχεύουν στὴ Δύση καὶ ὄχι στὴν Ἀνατολή. Οἱ ἐπιδρομὲς του κατὰ συνέπεια, στὴ

1. Πρίσκοι, σελ. 576 (C. de Boor).

2. Πρίσκοι, σελ. 145 - 146 (C. de Boor).

3. . . . τότε δὴ γελάσας ἔλεγε Γραικὸς μὲν εἶναι τὸ γένος, κατ' ἐμπορίαν δὲ εἰς τὸ Βιμινάκιον, ἐληλυθέναι τὴν πρὸς τῷ Ἰστροῦ ποταμῷ Μυσῶν πόλιν. Πλεῖστον δὲ ἐν αὐτῇ διατρῆραι χρόνον καὶ γυναῖκα γήμασθαι ζάπλουτον. Τὴν δὲ ἐντεῦθεν εὐπραγίαν ἐκδύσασθαι ὑπὸ τοῖς βαρβάροις τῆς πόλεως γενομένης, καὶ διὰ τὸν ὑπάρξαντα πλοῦτον αὐτῷ Ὀνηγήσιω ἐν τῇ τῶν λαφύρων προκοιθῆναι διανομῇ. . . (Πρίσκοι, σελ. 135).

4. . . . βαλανεῖον δὲ ἦν οὐ πόρρω τοῦ περιβόλου, ὅπερ Ὀνηγήσιος μετὰ τὸν Ἀττίλαν παρὰ Σκύθαις ἰσχύων μέγα ᾠκοδόμησε. . . ὁ δὲ ἀρχιτέκτων τοῦ βαλανεῖου ἀπὸ τοῦ Σιομίου αἰχμάλωτος ἀχθεῖς, μισθὸν τοῦ εὐρέματος ἐλευθερίαν λήψασθαι προσδοκῶν ἔλαθε μείζονα πόνον περιπεσιῶν τῆς παρὰ Σκύθαις δουλείας· βαλανεῖα γὰρ αὐτὸν Ὀνηγήσιος κατέστησεν. . . (Πρίσκοι, σελ. 134, C. de Boor).

5. Πρίσκοι, σελ. 145 (C. de Boor)

βαλκανική Χερσόνησο και οι συνεχείς διπλωματικές αποστολές του στο Βυζάντιο για διαπραγμάτευση της ειρήνης αποβλέπουν αφενός στην απόκτηση υλικών αγαθών και χρημάτων, και αφετέρου στην αίχμαλωσία και μεταφορά στην αύλη του, ανωτέρου κοινωνικά ανθρώπινου δυναμικού. Απώτερος στόχος ή προσέγγιση του βυζαντινού πολιτισμού και η εξύψωση του πολιτισμικού και κοινωνικού επιπέδου των λαών της ούννικης συνομοσπονδίας και ιδιαίτερα των ηγετικών τους τάξεων¹.

Για να επιτύχουν το στόχο τους, οι ηγεμόνες της ούννικης αυτοκρατορίας καθοδηγούν και κατευθύνουν τα βαρβαρικά στίφη σε καταστροφές των πόλεων, σε λεηλασίες, έρημώσεις, αίχμαλωσίες. Το μέτρο των όδυνηρών επιπτώσεων των πολεμικών τους επιχειρήσεων στο Ίλλυρικό και τη Θράκη μάς το δίνει η περιγραφή της πόλης Ναϊσσοῦ, όπως τη βρήκε η βυζαντινή πρεσβεία του 448, στην πορεία της προς το ούννικό βασίλειο. . . ἀφικόμενοι δὲ ἐς Ναῖσσόν ἐρημον μὲν εὗρομεν ἀνθρώπων τὴν πόλιν ὡς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀνατραπείσαν, ἐν δὲ τοῖς ἱεροῖς καταλύμασι τῶν ὑπὸ νόσων κατεχομένων τινὲς ἐτύγχανον ὄντες μικρὸν δὲ ἄνω τοῦ ποταμοῦ ἐν καθαρῷ καταλύσαντες (σύμπαντας γὰρ τὰ ἐπὶ τὴν ὄχθην ὀστέων ἦν πλέα τῶν ἐν πολέμῳ ἀναιρεθέντων). . .² Γίνεται φανερό πως οι ούννικές επιδρομές επέφεραν βαρὺ πλήγμα, στην οικονομία και τη δημογραφία των αστικών κέντρων. Ο ἐμπορικός και βιοτεχνικός τους κόσμος καταστράφηκε παντελῶς. Μία σύντομη ἀγιογραφική μνεία μάς πληροφορεῖ ὅτι ἔπεσαν ἑκατὸ πόλεις τῆς Θράκης, ἐνῶ ἡ οἰκονομία της δὲν μποροῦσε νὰ συνέλθει γιὰ μακρὸ χρονικὸ διάστημα μετὰ τὶς οὔννικὲς ἐπιδρομὲς³.

Ἡ ἀπαρίθμηση ἀπὸ τὶς πηγὲς τῆς Ναῖσσοῦ, Ἀδριανούπολης καὶ τοῦ φρουρίου Ἀσημοῦς μάς ἐπιτρέπει νὰ συναγάγουμε ὅτι δύο ἦσαν οἱ κύριοι ἄξονες τῶν πολεμικῶν επιχειρήσεων τῶν Οὔννων στὴ Βαλκανικὴ. Στὰ βόρεια ἡ Via Danubiana, πὸ ἔνωνε τὴ Ρατιαρία μὲ τὴ Ναῖσσό, καὶ στὰ νότια ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ὁδός, πὸ ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴ Σιγγιδόνα καὶ κατέληγε στὴν Κωνσταντινούπολη⁴. Οἱ ζημιές, βέβαια, πὸ προκαλέσαν οἱ Οὔννοι, σὲ ὀρισμένες ἴσως πόλεις, δὲν ἦσαν ἀνεπανόρθωτες. Οἱ μαρτυρίες τῶν πηγῶν γιὰ ἐγκατάσταση μετὰ τὴν κατάρρευση τῆς οὔννικῆς αυτοκρατορίας, οὔννικῶν ὀμάδων καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν φύλων σὲ πόλεις τῆς Μυσίας καὶ Θράκης⁵, τῶν Ὀστρογότθων ἀργότερα στὴν πόλη Novae⁶ καὶ ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Ζήνων κατέφυγε τὸ

1. Σοφίας Πατούρα, *Influences culturelles du Bas-Empire sur les peuples du Bas - Danube aux IVe - Ve siècles*. (Ἀνακοίνωση, 16th International Eirene Conference, Πράγα 1982, ὑπὸ ἔκδοση).

2. Πρίσκοις, σελ. 124 (C. de Boor).

3. Βλ. V. Velkov, ὁ.π., σελ. 55, ὅπου καὶ ἡ πηγή.

4. Βλ. V. Beševliev, *Les cités antiques en Mésie et en Thrace et leur sort à l'époque du haut moyen âge*, *Études Balkaniques*, 5 (1966), σελ. 211.

5. Ἰορδάνης, *Getica*, σελ. 126 - 127 (MGH. AA, V, 1).

6. Marcellinus Comes, σελ. 92 - 93 (MGH. AA, XI, 11).

469 στή Σερδική για να γλυτώσει από τον "Ασπαρα¹, δείχνουν ότι αυτές τουλάχιστον οι πόλεις ήσαν κατοικήσιμες. Υποθέτουμε, πώς η ταχεία αποχώρηση των Ούννων από τις πόλεις που κυρίευαν έδινε στις 'Αρχές τής περιοχής τή δυνατότητα για άμεση, μερική έστω, αποκατάστασή τους. Τήν πλήρη και συστηματική επιδιόρθωση και ανοικοδόμηση τών κατεστραμμένων από τους Ούννους πόλεων και φρουρίων θά πραγματοποιήσουν αργότερα οι αυτοκράτορες 'Αναστάσιος² και 'Ιουστινιανός³.

Η ύπαιθρος και ό άγροτικός κόσμος τών βαλκανικών περιοχών στην περίοδο τών ούννικων επιδρομών υπέφεραν λιγότερο από τις πόλεις, σε αντίθεση με τον 4ο αιώνα που υπήρξαν ό κύριος στόχος τών Γότθων. Οι Ούννοι δέν έπεδίωκαν να εγκατασταθούν νότια του Δούναβη και κατά συνέπεια δέν επέκτειναν τις δραστηριότητές τους μακριά από τα μεγάλα κέντρα. Έκτός από τους οικισμούς και τα χωριά που βρίσκονταν στή διαδρομή τους, οι άλλες άγροτικές περιοχές δέν είχαν άμεσες έπιπτώσεις. Η έλλειψη σχετικών μαρτυριών και δύο παρεμβατικές αναφορές του Πρίσκου ενισχύουν αυτή τήν άποψη. Στην Παρόχθιο Δακία, κατά τήν περίοδο τών βαρβαρικών επιδρομών, οι κάτοικοι χωριών τής περιοχής επιδίδονται σε γεωργικές και κτηνοτροφικές ασχολίες⁴.

Βέβαια, η εγκατάσταση πολλών βαρβαρικών φύλων σε περιοχές τής Παννονίας, Μυσίας, Μικράς Σκυθίας κλπ. είχε αναμφισβήτητα άρνητικές συνέπειες πάνω στή ζωή και τήν οικονομία του άγροτικού κυρίως πληθυσμού τους. Σ' όλη τήν διάρκεια του β' μισού του 5ου αι. το Βυζάντιο — συνεχίζοντας τήν πολιτική τής έξαγοράς τής ειρήνης — παραχωρούσε στις βαρβαρικές ομάδες έδάφη του για εγκατάσταση. Μετά τή μάχη του Nedao και τή διάλυση τής ούννικης συνομοσπονδίας⁵, νικητές και ήττημένοι ζητούν τήν άδεια τής αυτοκρατορίας να εγκατασταθούν σε έδάφη της.

1. Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 116 (C. de Boor).

2. Βλ. I. Barnea, *Contributions to Dobrojdja history under Anastasius I*, DACIA N.S. IV (1960), σελ. 365 - 366.

3. Προκόπιος IV, περί κτισμάτων, σελ. 106 (έκδ. Haury). Πρβλ. V. Velkov, *La construction en Thrace à l'époque du Bas-Empire (d'après les écrits)*, Archeologia 10 (1958).— E. m. Popescu, *Contribution à la géographie historique de la Péninsule Balkanique aux Ve - VIIe s. de notre ère*, DACIA, N. S. XIII (1959), I. Barnea, *Les villes de la Scythia Minor au cours des Ve - VIe siècles*, AISEE, X 2 (1972), σελ. 143 - 147 και Σοφίας Πατούρα - Χατζοπούλου, *L'oeuvre de réconstitution du limes danubien à l'époque de l'empereur Justinien Ier*, RESEE XVIII, 1 (1980), σελ. 95 - 109.

4. . . . πρό του φρουρίου (Άσημοῦς) παίδων νεμομένων. . . και. . . ἀφέζονται Ῥωμαῖοι τήν δοριάλωτον ἀροῦντες. . . (Πρίσκος, σελ. 578 - 579).

5. 'Αναλυτικά για τή μάχη στον ποταμό Nedao, τους λαούς που συμμετείχαν, τή νίκη τών Γεπίδων, τή διάλυση τής ούννικης συνομοσπονδίας και τήν τύχη τών λαών που τήν αποτελούσαν, βλέπε L. Várga, *ό.π.*, σελ. 326 - 335.

Ὁ Ἰορδάνης περιγράφει τὴν κατανομὴν ἐδαφῶν ὡς ἐξῆς: Οἱ Γεπίδες, πρωταγωνιστὲς καὶ νικητὲς στὴν ἐξέγερση κατὰ τῶν Οὐννων κυριαρχοῦν στὶς περιοχὲς ποὺ κατεῖχαν ἄλλοτε ἐκεῖνοι· ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορία ζητοῦν εἰρήνη καὶ *annua sollemnia*· οἱ Γότθοι μὲ τὴν ἄδεια τῆς αὐτοκρατορίας ἐγκαθίστανται στὴν Παννονία· οἱ Σκυροὶ, οἱ Σαδαγάριοι καὶ οἱ Ἀλανοὶ σὲ περιοχὲς τῆς Μικρᾶς Σκυθίας καὶ Κάτω Μυσίας· ὁ Hernac, γιὸς τοῦ Ἀττίλα, ἐπικεφαλῆς ὁμάδας Οὐννων καταλαμβάνει τὴν βορειο-ανατολικὴν περιοχὴ τῆς Μικρᾶς Σκυθίας· στοὺς ἀδελφούς του Emnetzur καὶ Ultzindur παραχωροῦνται οἱ πόλεις Utus, Oescus καὶ Almus τῆς Παρόχθιας Δακίας¹. Ὅταν ὁ Δεγγιζίχ, ἄλλος γιὸς τοῦ Ἀττίλα, ζητᾷ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα I στὰ 466, γῆν καὶ χοίματα γιὰ τὸν ἴδιο καὶ γιὰ τὸ λαὸ του ἀπειλώντας μὲ πόλεμο, ἐκεῖνος τοῦ ἀπαντᾷ ἐτοίμως ἔχειν πάντα ποιεῖν, εἴ γε ὑπακουσόμενοι αὐτῷ παραγέρονται· χαίρειν γὰρ τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ἐπὶ συμμαχία ἀφικνουμένοις². Ἡ φράση αὕτη ἀπηχεῖ μὲ σαφήνεια τὴ γενικότερη πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθεῖ ἢ αὐτοκρατορικὴ αὕτη τὴν ἐποχὴ ἔναντι τῶν βαρβαρικῶν λαῶν.

Σὲ μιὰ τέτοια κρίσιμη φάση αὕτη ἢ πολιτικὴ ἦταν, νομίζουμε, γιὰ τὸ συμφέρον ὄλων (διὰ τὸ κοινῇ λυσιτελεῖς) ἢ καλύτερη δυνατὴ ἐπιλογή. Τὸ δυναβικὸ *limes* καὶ τὰ στρατεύματά του εἶχαν ἐξασθενήσει σημαντικά, ἢ οικονομία τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης εἶχε ἀποδιοργανωθεῖ καὶ ὁ πληθυσμὸς τοὺς εἶχε σημαντικὰ μειωθεῖ. Γιὰ νὰ συγκρατήσῃ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά του τὰ διάφορα βαρβαρικὰ φύλα, τὰ ὁποῖα μετὰ τὴν αὐτοδιάλυση τῆς οὐννικῆς συνομοσπονδίας δροῦσαν αὐτόνομα, τὸ Βυζάντιο εἶχε νὰ ἐπιλέξῃ μιὰ ἀπὸ τὶς παρακάτω λύσεις: ἢ καταβάλλοντας ὑψηλὸ φόρο νὰ ἐξαγοράζῃ διαρκῶς τὴν εἰρήνην ἢ ν' ἀνοίξῃ μαζί τους περισσότερα μέτωπα. Στὴ συγκεκριμένη χρονικὴ στιγμή, ἢ υἱοθέτηση ὅποιασδήποτε ἀπὸ τὶς παραπάνω λύσεις θὰ ἦταν ἐπιζήμια καὶ θὰ ὀδηγοῦσε τὴν αὐτοκρατορία σὲ νέες δυσάρεστες περιπέτειες. Στὴν πρώτη περίπτωσιν τὰ λίγα ἀποθέματα τοῦ δημοσίου ταμείου ἔπρεπε νὰ διατεθοῦν γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ *limes* καὶ τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ στὸ Δούναβη ἀλλὰ καὶ στὰ ἄλλα σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, μιὰ πολυμέτωπη ἐχθρικὴ ἀντιπαράθεσιν θὰ ὀδηγοῦσε μᾶλλον τοὺς βαρβαρικοὺς λαούς σὲ νέα μετὰξὺ τους ἰσχυρὴ συμμαχία. Κατὰ συνέπεια, ἢ πολιτικὴ τῆς ἐνσωμάτωσής τους μέσα στὰ σύνορά της, ὅπωςδήποτε σὲ βᾶρος τῶν ἐπαρχιῶν ποὺ τοὺς ἐγκατέστησε, ἦταν ἴσως ἢ μόνον λογικὴ ἐπιλογή. Ἐξᾴλλου, ἢ προοπτικὴ τῆς σταδιακῆς ἀφομοίωσής τους ἀπὸ τὸν αὐτόχθονα πληθυσμὸν καὶ ἀπὸ τὸ στρατό, ὅπως σύμφωνα μὲ τὶς πηγὰς ἐπιτεύχθηκε σὲ ὀρισμένους περιπτώσεις³, εἶχε πάντοτε ἰδιαίτερη βαρύτητα σὲ τέτοιου εἴδους ἀποφάσεις.

1. Ἰορδάνης, *Getica*, σελ. 126 - 127.

2. Πρίσκοι, σελ. 588 (C. de Boor).

3. . . . Ἐρουλοὶ ποταμὸν Ἰστρὸν ἤδη διαβάντες ὅτε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν Ἀναστάσιος διακυβέρησα, φιλοφρονηθέντες ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ χρήμασι μεγάλοις αὐτοὺς δωρησαμένους,

Στην περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ζήνωνα, ιδιαίτερα αἰσθητὴ στὸ Ἰλλυρικὸ καὶ τὴ Θράκη γίνεται ἡ παρουσία τῶν δύο μεγάλων ὀστρογοθικῶν ὁμάδων μὲ τοὺς ὁμώνυμους ἡγεμόνες τοὺς Θεοδώριχο Ἀμαλὸ καὶ Θεοδώριχο Στράβωνα¹. Οἱ ὀστρογότθοι ἡγεμόνες στοὺς πολέμους, ποὺ διεξῆγαν μεταξύ τους ἢ ἐνωμένοι οἱ ἴδιοι σὲ συμμαχία ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορίας, ἐρήμωναν συχνὰ τὴ χώρα καὶ λεηλατοῦσαν τὸν πληθυσμὸ τῆς. Στὰ 472-3 ὁ Θεοδώριχος Στράβων κυρίευσε τὴν Ἀρκαδιόπολη καὶ διέτρεξε μὲ τὸν στρατὸ τοῦ ὀλόκληρη τὴ Θράκη². Στὰ 478, ὁ Θεοδώριχος Ἀμαλὸς σὲ συμμαχία μὲ τὸ Στράβωνα ἐρήμωσε τὴν περιοχὴ τῆς Ροδόπης καὶ ἀργότερα περιοχὲς τῆς Μακεδονίας³. Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ (βασιλεία Ζήνωνα) πλῆθος Οὐννων — ὁ Εὐάγριος τοὺς ἀποκαλεῖ *Μασσαγέτες* — διέσχισαν τὸν Δούναβη μηδενὸς ἀμύνοντος καὶ κατέδραμον τὴν Θράκην σφόδρα τοῖς πράγμασι λυμαινόμενοι⁴.

Ἡ ἐπιδέξια πολιτικὴ τοῦ Βυζαντίου ἐναντι τῶν Ὄστρογόθων (ὑποκίνηση τῆς μιᾶς ὁμάδος ἐναντίον τῆς ἄλλης), ὁ θάνατος τοῦ Στράβωνος καὶ ἡ ὀριστικὴ ἀποχώρηση ἀργότερα τοῦ Θεοδώριχο Ἀμαλοῦ στὴν Ἰταλία, ἀπάλλαξαν τὶς βαλκανικὲς περιοχὲς ἀπὸ τὴν ἐπιζήμια παρουσία τους.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰώνα, μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῆς ὀστρογοθικῆς ἀπειλῆς καὶ τὴν ἀπόκρουση ἄλλων βαρβαρικῶν ὁμάδων⁵ καὶ ιδιαίτερα στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀναστασίου, στὶς βαλκανικὲς ἐπαρχίες ἐπεκράτησε ἓνα κλίμα σχετικῆς ἡρεμίας τὸ ὁποῖο ἐπέτρεψε στὶς βυζαντινὲς Ἀρχὲς νὰ ξεκινήσουν τὸ ἔργο τῆς ἀποκατάστασης καὶ θεραπείας τῶν κατεστραμμένων περιοχῶν. Ἐνα διάταγμα τοῦ Ζήνωνα ἀναφέρει μεταξύ ἄλλων τὶς καταστροφὲς ποὺ εἶχε ὑποστεί ἡ Μ. Σκυθία ἀπὸ τὶς βαρβαρικὲς ἐπιδρομὲς καὶ τὴν ἀποκατάσταση ὀρισμένων κατεστραμμένων πόλεων⁶. Ἡ μείωση τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ὁ περιορισμὸς τῶν παραγωγικῶν τοῦ δυνατοτήτων ἀνάγκασαν τὸν αὐτο-

πασσὸν Χριστιανοὶ γεγόνασι καὶ τὴν δίαιταν ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον μετέβαλον. . . (Εὐάγριος Ἐκκλ. Ἱστορία, σελ. 170, ἔκδ. Bidez - Parmentier).— Στὸν Ἰορδάνη (*Getica*) ὑπάρχουν ἐπίσης δύο σχετικὲς μαρτυρίες γιὰ Οὐννους καὶ Γότθους. α) . . . *multique Hunnorum passim proruentes tunc se in Romania dediderunt, e quibus nunc usque Sacromontisi et Fossatisii dicuntur. . .* (σελ. 126) καὶ β) *Erant si quidem et alii Gothi, qui dicuntur minores, populus inmensus, cum suo pontifice ipsoque primate Vulfila, . . . hodieque sunt in Moesia regionem incolentes Nicopolitanam ad pedes Emimonti gens multa, sed paupera et inbellis. . .* (σελ. 127).

1. Μετὰ τὴ διάλυση τῆς οὐννικῆς συνομοσπονδίας, ἓνα μεγάλο τμῆμα Ὄστρογόθων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Θεοδώριχο Στράβωνα, ἀποσπάστηκε ἀπὸ τοὺς ὁμογενεῖς του λόγω ἐσωτερικῶν διαμαχῶν καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Θράκη, βλέπε L. V á r a d y, ὁ.π., σελ. 388.

2. Βλ. E. S t e i n, ὁ.π., σελ. 361.

3. Μάλχος, *Fragmenta*, σελ. 123 - 127 (FHG, 4).

4. Εὐάγριος, ἔκκλ. Ἱστορία, σελ. 100 (Bidez-Parmentier).— Θεοφάνης, *Χρονογραφία*, σελ. 120 (C. de Boor).

5. Βλέπε V. B e š e v l i e v, *Die protobulgarische. . .* σελ. 77 - 78.

6. Cod. Justinianus I 3, 35 (Krueger).

κράτορα Ἀναστάσιο σὲ νόμο τοῦ 505 νὰ ἐξαιρέσει τὴ διοίκηση τῆς Θράκης ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση εἰσφορῶν στὸ Δημόσιο¹. Τὴ μείωση, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλλοίωση ποὺ ὑπέστη τὸ ρωμανικὸ στοιχεῖο τῆς Θράκης ἀπὸ τὴ διαδοχικὴ εἰσχώρηση καὶ ἐγκατάσταση βαρβαρικῶν φύλων, μαρτυρεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Ἀναστάσιος σὲ δύο ἐκστρατεῖες του, ἐναντίον τῶν Ἰσαύρων (492)² καὶ ἐναντίον τῶν Περσῶν (505) χρησιμοποιοῖ στρατὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ Σκύθες, Γότθους, Βέσσους καὶ ἄλλα θράκια ἔθνη³. Καὶ ἐνῶ αὐτὰ τὰ ἔθνη, ὅπως τὰ χαρακτηρίζει ὁ Θεοφάνης, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶναι ὑποτεταγμένα στὴν αὐτοκρατορία καὶ ὑπηρετοῦν στὸ στρατὸ τοῦ Ἀναστασίου, λίγο ἀργότερα μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Βιταλιανὸ (κόμης τῶν φοιδεράτων), δυσαρεστημένα ἀπὸ τὴ διοίκηση τοῦ *magister militum* Ὑπάτιου, θὰ ἐξεγερθοῦν καὶ θὰ ἀναστατώσουν τὴ Θράκη καὶ τὴν πρωτεύουσα γιὰ πέντε ὀλόκληρα χρόνια⁴. Στὰ πλαίσια τῆς ἴδιας πολιτικῆς, τῆς ὑποταγῆς δηλαδὴ καὶ τῆς ἐνσωμάτωσης βαρβαρικῶν φύλων στὸ βυζαντινὸ στρατὸ, ὁ Ἀναστάσιος ἐγκατέστησε στὴ Θράκη τοὺς Ἑρούλους (γερμανικὴ φυλὴ), οἱ ὁποῖοι ἀργότερα στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ θὰ ἀσπασθοῦν ὁμαδικὰ τὸ Χριστιανισμὸ, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Εὐάγριος⁵, ἐνῶ παράλληλα θ' ἀποτελέσουν στὴν ἴδια ἐποχὴ ἓνα ἀπὸ τὰ βασικότερα στοιχεῖα τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων⁶.

Προτοῦ προχωρήσουμε στὰ γεγονότα τοῦ 6ου αἰώνα ποὺ ἀποτελοῦν ξεχωριστὸ κεφάλαιο στὴν ἱστορία τῶν βορειῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας θεωροῦμε σκόπιμο, ἐπανερχόμενοι στὶς συνέπειες τῶν ἐπιδρομῶν τοῦ 4ου καὶ 5ου αἰ., νὰ ἐπισημάνουμε τὰ ἐξῆς: οἱ ἐπιχειρήσεις τῶν πρωταγωνιστῶν λαῶν — Γότθων καὶ Οὐννων — μολονότι οἱ ἴδιοι ἐξαφανίστηκαν σὲ κάποια χρονικὴ στιγμή ἀπὸ τὸ προσκόνιο τῆς ἱστορίας τῶν Βαλκανίων, ἀφησαν βαθεῖα ἔχνη στὴν περιοχὴ καὶ προετοίμασαν τὸ ἔδαφος γιὰ τοὺς ἐπιδρομεῖς τοῦ ἐπόμενου αἰώνα. Καταστράφηκαν πόλεις, φρούρια καὶ χωριά, μειώθηκε ὁ ντόπιος πληθυσμὸς καὶ ἀυξήθηκε ἡ ἀνασφάλειά του, ἀλλοιώθηκε ὁ χαρακτήρας καὶ ἡ συνοχή του μὲ τὴ διείσδυση τῶν διαφόρων ἑτερογενῶν στοιχείων, κλονίσθηκε τὸ

1. . . . ἀλλὰ ταῦτα χωρὶς τῆς Θρακικῆς διοικήσεως νενομοθέτηται. ἐν Θράκη γάρ, ἐπειδὴ οὐκ εἰς ὀλόκληρον εἰσφέρεται τὰ δημόσια, διὰ τὸ προφάσει τῶν βαρβαρικῶν ἐφόδων ἐλαττωθῆναι τοὺς γεωργούς. (Cod. just. X, 27, 2, 10 (3), C.J.C. III, Krueger, σελ. 407 - 408).

2. Μαλάλας, Χρονογραφία, σελ. 393.

3. Θεοφάνης, Χρονογραφία, σελ. 145 (C. de Boor).

4. E. Stein, *Histoire du Bas-Empire*, II, σελ. 178 κ.έ., καὶ V. Velkov, δ.π., σελ. 58.

5. . . . Ἐρούλοι ποταμὸν Ἰστρον ἤδη διαβάντες ὅτε τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν Ἀναστάσιος διακυβέρνα, φιλοφρονηθέντες ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ χρήμασι μεγάλοις αὐτοὺς δωρησαμένον, πασσοῦδι Χριστιανοὶ γεγονάσι καὶ τὴν δίαίταν ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον μετέβαλον. . . (Εὐάγριος σελ. 170) (Bidez-Parmentier).

6. Προκόπιος II, Ὑπὲρ πολέμων, σελ. 212 - 213 (Haury).

στρατιωτικο-άμυντικό σύστημα και αποδιοργανώθηκε η οικονομία με συνέπεια και τή διακοπή κάθε έμπορικῆς δραστηριότητας.

III

Οί δυσμενεῖς, ὡστόσο, συνέπειες και κυρίως οί ὑλικές ζημιές, στίς ὁποῖες ἀναφερθήκαμε παραπάνω, δέν θά μπορούσαν νά ἐπηρεάσουν τή ζωή και τήν ἐξέλιξη μιᾶς μεγάλης οἰκονομικῆς και στρατιωτικῆς Δύναμης, ὅπως ἦταν ἐκείνη τήν ἐποχή ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, οὔτε φυσικά νά μείνουν ἀνεπανόρθωτες. Τὰ μέτρα πού πήραν οί αὐτοκράτορες Ἀναστάσιος και Ἰουστινιανός, τὰ ἐκτενῆ δηλ. οἰκοδομικά ἔργα σ' ὀλόκληρη τήν αὐτοκρατορία, συμπεριλαμβανομένης και τῆς περιοχῆς τοῦ Δούναβη, μιὰ σειρά διαταγμάτων και νόμων γιά τή θεραπεία τῆς οἰκονομίας σὲ περιοχές πού εἶχαν δεχθεῖ ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομές και οί συνεχεῖς ἐποικισμοὶ τῆς ἐγκαταλελειμμένης ὑπαίθρου ἀποσκοποῦσαν στήν ἐξάλειψη αὐτῶν τῶν συνεπειῶν και στήν ταχύτερη δυνατὴ ἐξομάλυνση τῆς κατάστασης στίς πληγείσες περιοχές. "Ὅσον ἀφορᾷ τήν περιοχή τοῦ Δούναβη ὁ στόχος τῶν αὐτοκρατορικῶν δραστηριοτήτων θά ἐπιτυγχάνοταν, ἂν κάποιοι νέοι ἐξωτερικοὶ παράγοντες δέν μεσολαβοῦσαν στήν περιοχή.

Τὰ μεταναστευτικά κύματα τῶν λαῶν τοῦ Βορρᾶ και τῆς Ἀνατολῆς στὸν 6ο αἰῶνα πληθαίνουν. Νέοι πολυαριθμότεροι και ἀπειλητικότεροι αὐτῇ τῇ φορᾷ ἐχθροὶ κάνουν ἔντονα αἰσθητὴ τήν παρουσία τους μέσα στή βαλκανικὴ Χερσόνησο. Βουλγαρικά και σλαβικὰ φύλα, ἀνοργάνωτα στρατιωτικά ἀλλὰ πολυάριθμα, κατακλύζουν τίς βόρεια τοῦ Δούναβη περιοχές, εἰσβάλλοντας μὲ ἀσυνήθιστη ὡς αὐτῇ τήν ἐποχὴ συχνότητα μέσα στή Βαλκανικὴ. Χωρὶς νά ἐμμεῖνουμε στήν ἔθνικὴ ταύτιση τῶν βαρβαρικῶν φυλῶν, στήν ἀναλυτικὴ περιγραφή και χρονολόγηση τῶν ἐπιδρομῶν τους — θέματα μὲ τὰ ὁποῖα ἔχουν ἄλλωστε ἀσχοληθεῖ τόσοι ἐξέχοντες ἱστορικοὶ — θά προσπαθήσουμε νά ἐπισημάνουμε κυρίως τίς ἐπιπτώσεις τους ἔτσι ὅπως παρουσιάζονται μέσα στὰ κείμενα τῶν χρονογράφων τῆς ἐποχῆς. Σὲ συνάρτηση βέβαια μὲ τὰ γεγονότα στήν περιοχή τοῦ Δούναβη θά πρέπει νά ὑπογραμμιστεῖ και πάλι ἡ πολιτικὴ τῆς Πρωτεύουσας στήν περιοχή, δεδομένου ὅτι, ὅπως και στοὺς προηγούμενους αἰῶνες, ἡ ἐγκαιρὴ παρέμβασή της ἢ ἡ ὀλιγωρία της καθόριζε συνήθως τήν πορεία τῶν πραγμάτων.

Γύρω στὰ 510, μιὰ δυναμικὴ ἐμφάνιση τῶν Βουλγάρων μέσα στή βαλκανικὴ Χερσόνησο ἀναγκάζει τὸν αὐτοκράτορα Ἀναστάσιο νά ἐπιδιορθώσει και νά ἐπεκτείνει τὸ Μακρὸ Τεῖχος γιά τήν προστασία τῆς Πρωτεύουσας¹. Στήν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ ἴδιου αὐτοκράτορα και συγκεκριμένα στὰ 517, ὅπως ἀναφέρει ὁ χρονογράφος Μαρκελλῖνος Κόμης, Βούλγαροι ἢ Σλάβοι ἱππεῖς

1. V. Beševliev, *Die protobulgarische...* σελ. 80.

εισβάλλουν στην Ίλλυρία. Στην προέλασή τους στα νότια λεηλατοῦν τὶς δύο Μακεδονίες καὶ Θεσσαλίες αἰχμαλωτίζοντας μεγάλο ἀριθμὸ κατοίκων τῶν περιοχῶν ποὺ διατρέχουν¹. Κάποιες ἄλλες ἀνοργάνωτες ἐχθρικές ἐπιχειρήσεις ποὺ μεσολάβησαν στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀναστασίου καὶ τοῦ Ἰουστίνου Α' ἀποκρούστηκαν εὐκόλα. Ἡ κατάσταση στὰ Βαλκάνια θὰ ἐπιδεινωθεῖ κυρίως στὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ λόγοι εἶναι προφανεῖς: ἀπὸ τῆ μιὰ τὸ πλῆθος τῶν Σκλαβηνῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσία τῶν Βουλγάρων καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ προσπάθεια τοῦ Ἰουστινιανοῦ γιὰ ἐπανάκτηση τῆς Δύσης². Χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι ὁ αὐτοκράτορας ἐγκατέλειψε τὶς παραδουνάβιες ἐπαρχίες στὴν τύχη τους. Στὰ πλαίσια τῆς γενικῆς ὀχυρωματικῆς ἀναδιοργάνωσης τῶν συνόρων καὶ ἀκριτικῶν ἐπαρχιῶν, ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Προκόπιος, ἐπέδειξε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ βορείου *limes*.

Οἱ περισσότερες πόλεις καὶ τὰ φρούρια ποὺ εἶχαν καταστραφεῖ ἀπὸ τὶς οὐνικές ἐπιδρομές, ἀνοικοδομήθηκαν σχεδὸν ἐκ θεμελιῶν στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τὶς: Σιγγιδόνα, Βιμινάκιο, Σίρμιο, Σερδική, Βονωνία, Ρατιαρία, *Castra Martis*, *Oescus*, τὰ φρούρια *Appiaria*, *Durostorum*, *Transmarisca* κλπ.³ Γιὰ τὴν καλύτερη προστασία τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης, συνεχίζοντας τὴν πολιτικὴ τῶν προηγούμενων αἰώνων, ἐγκατέστησε ὡς συμμάχους τοὺς Λογγοβάρδους στὴν Παννονία, τοὺς Ἐρούλους σὲ περιοχὲς τῆς Σιγγιδόνας καὶ τῆς *Bassianna*, τοὺς Ἄντες ἀνατολικότερα, στὴν περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὴν πόλη *Turis*⁴: Γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὴν οἰκονομία τῶν ἐπαρχιῶν Μικρᾶς Σκυθίας καὶ Κάτω Μυσίας, ποὺ ἦταν οἱ πιὸ ἐκτεθειμένες στὶς βαρβαρικές ἐπιδρομές, δημιούργησε τὴν *Quaestura exercitus*, ἐντάσσοντας σ' αὐτὴ τὰ πλούσια νησιά Κύπρο, Ρόδο, Καρία καὶ Κυκλάδες⁵. Πέραν αὐτῶν τῶν μέτρων καὶ μολονότι τὸ δυναμικὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Θράκης εἶχε μειωθεῖ σημαντικὰ λόγω τοῦ πολυμέτρου ἀγώνα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἱκανοὶ στρατηγοὶ του κατήγαγαν ἀρκετὲς φορὲς λαμπρὲς νίκες στὸ δοναβικὸ σύνορο.

Οἱ συχνότατες ὅμως, σχεδὸν τι ἀνὰ πᾶν ἔτος, ἐπιδρομές τῶν πολυαριθμῶν στρατευμάτων Βουλγάρων καὶ Σκλαβηνῶν καὶ οἱ βαρειές τους συνέπειες ἀπέδειξαν πὼς τὰ μνημονευθέντα παραπάνω μέτρα ἦσαν ἀνεπαρκῆ, ἡ στρατιωτικὴ ἄμυνα ἐλλιπὴς καὶ ἡ σοβαρότητα τῆς κατάστασης στὸ Δούναβη ὑποβαθμισμένη. . . Ἰλλυριοὺς δὲ καὶ Θράκην ὅλην, εἶη δ' ἂν ἐκ κόλπου τοῦ Ἰονίου μέχρι ἐς τὰ Βυζαντείων προάστεια, ἐν τοῖς Ἑλλάς τε καὶ Χερρονησιωτῶν ἡ

1. Βλ. Marcellinus Comes, σελ. 100 (MGH, AA XI, 1).

2. Βλ. P. L e m e r l e, ὁ.π. σελ. 284.

3. Προκόπιος I, περὶ κτισμάτων, σελ. 106, 129 - 130, 148 (Haury).

4. Βλ. Προκόπιος II, Ὑπὲρ Πολέμων, σελ. 443 - 444 (Haury).— Πρβλ. P. L e m e r l e, ὁ.π., σελ. 284 - 285.

5. Βλ. Ἰωάννης Λυδὸς II, 29, σελ. 84 (Wuensch).

Χώρα ἐστίν, οἰῆνοι τε καὶ Σκλαβηνοὶ καὶ Ἄνται σχεδόν τι ἀνὰ πᾶν καταθέοντες ἔτος, ἐξ οὗ Ἰουστινιανὸς παρέλαβε τὴν Ρωμαίων ἀρχήν, ἀνήκεστα ἔργα εἰργάσαντο τοὺς ταύτη ἀνθρώπους πλέον γὰρ ἐν ἐκάστη ἐσβολῇ οἶμαι ἢ κατὰ μυριάδας εἴκοσιν εἶναι τῶν τε ἀνηρημένων καὶ ἠδραποδισμένων ἐνταῦθα Ρωμαίων, «ὥστε» τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν ἀμέλει ταύτης πανταχόσε τῆς γῆς ξυμβαίνειν εἶναι. . .¹ Μὲ αὐτὴ τὴν ὑπερβολικὴ κάπως περιγραφή πού ἀναφέρεται σ' ὅλη σχεδόν τὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (τὸ ἔργο «Ἀνέκδοτα» γράφτηκε μετὰ τὸ 555), ὁ Προκόπιος μᾶς εἰσάγει στὸ κλίμα τῆς γενικῆς κατάστασης τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης.

Μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες εἰσβολές τῶν Βουλγάρων² στὴ Θράκη μνημονεύεται στὰ κείμενα τῶν χρονογράφων Ἰωάννη Μαλάλα καὶ Θεοφάνη. Στὰ 539 δύο ρῆγες μετὰ πλήθους Βουλγάρων καὶ δροῦγου εἰσέβαλαν στὴ Σκυθία καὶ τὴ Μυσία, νίκησαν τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα, συνέλαβαν αἰχμαλώτους δύο ἀπὸ τοὺς στρατηγούς τους καὶ ὀδήγησαν στὴ χώρα τους πλῆθος αἰχμαλώτων³. Στὸ ἔργο του «Ἑπὲρ πολέμων», βασικὴ ἀφηγηματικὴ πηγὴ τῶν πολεμικῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὁ Προκόπιος περιγράφει μὲ λεπτομέρειες τὶς ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομές Βουλγάρων καὶ Σκλαβηνῶν μέχρι τὸ 551. Οἱ περιγραφές του ἀπηχοῦν ἔντονα τὴν τραγικότητα τῆς κατάστασης τῶν Βαλκανίων. Τὴν ἐπανεμφάνισή τους στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ κάνουν καὶ οἱ Γεπίδες πού στὰ 536 καταλαμβάνουν τὸ Σίρμιο, τὸ ὁποῖο μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν Γότθων εἶχε περάσει στὰ χέρια τῶν Βυζαντινῶν⁴. Γύρω στὰ 540 μέγα στράτευμα οὐννικόν (ὁ Προκόπιος ὀνομάζει τοὺς Βούλγαρους τοῦ θου αἰ. Οὔννους) διασχίζει τὸ Δούναβη καὶ διατρέχει ὅλη τὴν ἐπικράτεια ἀπὸ τὸ Ἴόνιο πέλαγος μέχρι τὰ προάστεια τῆς Κωνσταντινούπολης. Τοσαῦτα δὲ τὸ πλῆθος κακὰ ἢ τοιαῦτα τὸ μέγεθος οὐδέποτε γνώρισαν οἱ κάτοικοι τῶν περιοχῶν πού προσέβαλαν. Στὴν προέλασή τους πρὸς τὸ Βυζάντιο κυρίευσαν 32 φρούρια καὶ κατέστρεψαν τὴν πόλη Κασσάνδρεια (Ποτίδαια). Κατὰ τὴν ἐπὶ-νοδό τους βόρεια τοῦ Δούναβη ὀδήγησαν μαζί τους πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ ὑλικῶν ἀγαθῶν⁵.

Πολὺ συχνὰ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν Προκόπιο καὶ ἡ δράση τῶν Ἄντων (σλαβικὸ φύλο) ἄλλοτε αὐτόνομα καὶ ἄλλοτε σὲ συμμαχία μὲ Σκλαβηνοὺς καὶ Βούλ-

1. Προκόπιος III, Ἀνέκδοτα, σελ. 114 - 115 (Haury).

2. Στὸ κείμενο τοῦ Μαλάλα οἱ Βούλγαροι ὀνομάζονται Οὔννοι: «δύο στρατηγοὶ Οὔνων». . .» (Χρονογραφία, σελ. 437, Βόννη). Γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς ταύτισης τῶν «Οὔνων» τοῦ Προκόπιου καὶ τοῦ Μαλάλα μὲ τοὺς Βούλγαρους τοῦ Ἰορδάνη, Κασσιόδωρου, Μαρκελλίνου Κόμη, Θεοφάνη κ.λ.π. βλέπε G. Moravcsik, *Byzantinoturcica II*, σελ. 15 - 17 καὶ V. Beševliev, *Die protobulgarische. . .* ὁ.π., σελ. 83 - 84.

3. Βλ. Θεοφάνης, Χρονογραφία σελ. 217-218 (C. de Boor).— Μαλάλας, σελ. 437 - 438 (ἐκδ. Βόννης).

4. Προκόπιος II, σελ. 443 (Haury).

5. Προκόπιος I, Ἑπὲρ Πολέμων, σελ. 163 (Haury).

γαρους. Στὰ 544 ἐπιχείρησαν ἐπιδρομὴ εἰς τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία ὅπου πολλοὺς ἐληΐσαντο καὶ ἠνδραπόδισαν τῶν ἐκεῖνη Ῥωμαίων. Δύο χρόνια ἀργότερα σὲ συνεργασία μὲ Σκλαβηνοὺς καὶ Βούλγαρους εἰσέβαλαν ἐκ νέου στὴ Θράκη καὶ προκάλεσαν ἀναρίθμητες συμφορὰς¹.

Οἱ Σκλαβηνοί, τῶν ὁποίων ἡ δράση κατὰ τὸν Προκόπιο ἐντείνεται σημαντικὰ στὰ μέσα τοῦ αἰῶνα, ἐπιχειροῦν δύο διαδοχικὰ ἐκστρατεῖες στὰ 548 καὶ 550, μὲ φοβερὰς συνέπειες γιὰ τὸ Ἰλλυρικὸ καὶ τὴ Θράκη. Προκαλοῦν μεγάλες καταστροφές, ληστεύουν τὶς περιουσίες τῶν κατοίκων, φονεύουν ἢ αἰχμαλωτίζουν ὅλους τοὺς νέους ποὺ συναντοῦν στὸ πέρασμά τους². Ἰδιαιτέρα παραστατικὴ ἡ περιγραφή τῆς ἄλωσης τῆς Τοπήρου, πόλη τῆς Θράκης. Οἱ κατακτητὲς Σκλαβηνοὶ φονεύουν κυρίως τοὺς νέους (τοὺς παραλίπτοντας ἠβηδὸν ἅπαντας ἐκτεινον), πυρπολοῦν καταφύγια ἀνθρώπων καὶ ζώων καὶ ὀδηγοῦν μυριάδας αἰχμαλώτων στὴ χώρα τους³. Παρόμοιες σὲ ὕφος καὶ περιεχόμενο οἱ περιγραφὲς καὶ τῶν ἄλλων ἐπιδρομῶν⁴. Καταστροφές, ἐρημώσεις, λεηλασίες, ἀποδεκτισμοί, αἰχμαλωσίες, ἀναρίθμητες συμφορὰς. Ἡ συχνότητά τους ἀποδίδεται ἀπὸ τοὺς Ἰορδάνη καὶ Προκόπιο μὲ τὶς παρακάτω φράσεις. . . *hi sunt casus Romanae rei publicae preter instantia cottidiana Bulgarum Antium et Sclavinorum*⁵ . . . τῶν δὲ δὴ Οὐννων καὶ Σκλαβηνῶν καὶ Ἀντῶν ξύμπασαν Εὐρώπην ληΐσαμένων. . ., ἐρημόν τε τῶν οἰκητόρων καταστησαμένων χώραν ἐκάστην ταῖς καθ' ἡμέραν ἐπιδρομαῖς⁶.

Σαφὲς τὸ περιεχόμενο τῶν ἀφηγήσεων τοῦ Προκόπιου καὶ τῶν ἄλλων χρονογράφων τῆς ἐποχῆς ὡς πρὸς τὶς βουλγαρο-σλαβικὰ ἐπιχειρήσεις καὶ τὶς καταστρεπτικὰς τους συνέπειες. Τίθεται ὁμως τὸ ἐξῆς ἐρώτημα: Ποῦ ἔλαβαν κυρίως χώρα; ποῖο τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ ὑπέφερε περισσότερο; Ἀξιοσημείωτο εἶναι τὸ γεγονός ὅτι στὶς περιγραφὰς τόσο τοῦ Προκόπιου ὅσο καὶ τῶν ἄλλων

1. Προκόπιος II, σελ. 354 - 355 καὶ III Ἀνέκδοτα, σελ. 141 - 142 (Haury).

2. Ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον Σκλαβηνῶν στράτευμα διαβάντες ποταμὸν Ἰστρον Ἰλλυριοὺς ἅπαντας ἄχρι Ἐπιδαμνίων ἔδρασαν ἀνήκεστα ἔργα, κτείνοντες καὶ ἀνδραποδίζοντες τοὺς ἐν ποσὶν ἠβηδὸν ἅπαντας καὶ τὰ χρήματα ληΐζόμενοι. . . καὶ σὲ ἄλλο σημείο: . . . καὶ αὐτοὺς οἱ Σκλαβηνοὶ τρεφόμενοι οὐδεμί πόνον πλείστους μὲν αἰσχρότατα φεύγοντας ἐκτειναν, Ἀσβαδὸν δὲ καταλαβόντες ἐν μὲν τῷ παραντίκα ἐξώγρησαν, ὕστερον δὲ αὐτὸν ἐς πύρρον ἐμβεβλημένον φλόγα ἔκαυσαν, ἑμάντας πρότερον ἐς τοῦ νότου τοῦ ἀνθρώπου ἐκδείραντες. Ταῦτα διαπεπραγμένοι τὰ χωρία ξύμπαντα, τὰ τε Θρακῶν καὶ Ἰλλυριῶν, ἀδεέστερον ἐληΐζοντο, καὶ φρούρια πολλὰ πολιορκία ἐκάτεροι εἶλον. . . (Ὑπὲρ πολέμων II, σελ. 423, 467 - 8).

3. Προκόπιος II, σελ. 468 - 471 (Haury).— Πρβλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische*. . . σελ. 92 - 94.

4. Βλέπε ἄλλες ἐπιδρομὰς, Προκόπιος II, Ὑπὲρ πολέμων, σελ. 342 - 344, 353, 481 - 483, 473 - 477, 623 - 4 (Haury).

5. Ἰορδάνης, *Romana*, σελ. 52 (MGH V, 1).

6. Προκόπιος III, Ἀνέκδοτα, σελ. 141 - 142 (Haury).

ιστορικών, δὲν ἀναφέρονται, μὲ ἐξάιρεση τὴν Τόπηρο, πολιορκίες ἢ ἀλώσεις μεγάλων πόλεων. Αὐτὸ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι σ' αὐτὴ τουλάχιστο τὴ φάση οἱ Σκλαβηνοί, ὅπως ἄλλοτε οἱ Γότθοι, ἦσαν ἀνίκανοι νὰ κυριεύσουν πόλεις. Ὁ Προκόπιος ἐπισημαίνει τὴν ἀνικανότητα τῶν Σκλαβηνῶν νὰ πολιορκήσουν ὀχυρωμένες πόλεις καὶ τὴν ἀτολμία τους νὰ κατέβουν στὴ πεδιάδα, στὰ πρῶτα χρόνια τῶν ἐπιδρομῶν τους¹. Ἡ προσοχή τους εἶχε κατὰ συνέπεια στραφεῖ στὴν ὕπαιθρο, στὶς ἀγροτικὲς δηλ. περιοχές, στ' ἀνοχύρωτα χωριά καὶ σὲ κάποια μικρὰ φρούρια. Ἡ ἱστορία τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης ἐπαναλαμβάνεται. Ὅπως στὸν 4ο αἰώνα, ἔτσι καὶ τώρα θυσιάζονται στὸ βωμὸ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Στὴ συγκεκριμένη περίπτωση, στὸ βωμὸ τῆς Reconquista τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Οἱ μακροχρόνιοι πόλεμοι γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἰταλίας στεροῦν τὶς δουναβικὲς περιοχές ἀπὸ τὸ ἀπαραίτητο στρατιωτικὸ δυναμικό.

Τὸ μέγεθος τῶν καταστροφῶν τῆς ὕπαιθρου ἀναγκάζει τὸν Ἰουστινιανό, στὰ πλαίσια τῆς γενικῆς οἰκοδομικῆς πολιτικῆς, νὰ διατάξει τὴν ὀχύρωση καὶ τῶν ἀγροτικῶν περιοχῶν. . . οὕτω συνεχῆ τὰ ἐρύματα ἐν τοῖς χωρίοις ἀπεργασάμενος ὥστε ἀγρὸς ἕκαστος ἢ φρούριον ἀποτετόρνευται ἢ τῷ τετειχισμένῳ πρόσσιός ἐστί. . .². Σημαντικὴ ἢ μνεία τοῦ Προκόπιου σὰν μαρτυρία γιὰ τὴν ὕπαρξη ἀκόμη πληθυσμοῦ στὶς ἀγροτικὲς περιοχές τῶν βορείων ἐπαρχιῶν. Τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς ὕπαιθρου προορίζονται ὅπωςδὴποτε γιὰ τὴν προστασία τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ δεδομένου ὅτι ὁ ἀστικὸς κόσμος στὶς περιόδους τῶν ἐπιδρομῶν κατέφευγε στὰ τεῖχη τῶν πόλεων. Ἐξάλλου στὴν κατασκευή αὐτῶν τῶν ἔργων ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες συμμετεῖχαν, ὅπως συνηθίζοταν στὴν ὄψιμη Ἀρχαιότητα, καὶ οἱ ἀγρότες. Ἡ ἴδια ἢ ἀνοικοδόμηση τέτοιων φρουρίων καὶ ὀχυρῶν ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὅτι οἱ βόρειες περιοχές παρὰ τὶς συνεχεῖς ἐπιδρομὲς καὶ λεηλασίες δὲν εἶχαν μετατραπεῖ σὲ ἐκτενεῖς ἐρήμους. Στὸ «περὶ κτισμάτων» τοῦ Προκόπιου συναντοῦμε ὀνόματα χωριῶν ἢ οἰκισμῶν γνωστὰ ἀπὸ τὶς πηγές τοῦ 3ου καὶ 4ου αἰώνα³.

Βέβαια ἡ μείωση πού εἶχε ὑποστῆ ὁ πληθυσμὸς τους καὶ ἡ κατάρρευση τῆς οἰκονομίας τους εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητο. Στὰ 559, ὁ ἡγεμόνας τῶν Κουτρίγουρων Ζαβεργὰν σὺν πλείστοις ὄσοις ἰππῶταις ἐπιδρομῶν καθάπερ

1. . . ταῦτα διαπεπραγμένοι τὰ χωρία ξύμπαντα, τὰ τε Θρακῶν καὶ Ἰλλυριῶν, ἀδεέστερον ἐληίζοντο, καὶ φρούρια πολλὰ πολιορκία ἐκάτεροι εἶλον, οὔτε τειχομαχίσαντες πρότερον, οὔτε ἐς τὸ πεδίον καταβῆναι τολμήσαντες. . . (Προκόπιος II, Ὑπὲρ πολέμων, σελ. 468). Ἡ φράση αὐτὴ ἀπηγεῖ τὴ στρατιωτικὴ πείρα πού ἀπέκτησαν οἱ Σλάβοι κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πολυαριθμῶν πολέμων τους μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς ἀλλὰ καὶ τὴν ἰσχυρὴ ἐπίδραση τῶν Βουλγάρων πού τὶς περισσότερες φορὲς ἦταν οἱ ἐμπνευστὲς τῶν ἐπιθέσεων νότια τοῦ Δούναβη, ἐνῶ συχνὰ συμμετεῖχαν καὶ οἱ ἴδιοι σ' αὐτές.

2. Προκόπιος IV, Περὶ κτισμάτων, σελ. 107 (Haury).

3. Στὸ ἴδιο, σελ. 125 - 143 (Haury). . . Πρβλ. V. Velkon ὁ.π., σελ. 64.

χέρσον τὰς δίκας εἰς τὴν Ρωμαίων ἐπικράτειαν εὐκολώτατα διαβαίνει ἔρημά τε εὐρῶν τὰ ἐκεῖνη χωρία καὶ μηδενὸς αὐτῷ κωλύματος γιγνομένου ἀνὰ τὰ πρόσω πορευομένου, αὐτίκα ὁ γε Μυσίαν τε καὶ Σκυθίαν παραμειμάνεμος τῇ Θράκῃ προσέβαλλεν¹.

Αὐτὴ τὴν εἰκόνα παρουσιάζουν οἱ βόρειες ἐπαρχίες τῆς Θράκης ἀμέσως μετὰ τὶς μεγάλες σλαβικὲς ἐπιδρομές. Ἡ οἰκονομικὴ τους κατάστασις εἶναι τέτοια πού ἀναγκάζει τὶς βυζαντινὲς Ἀρχές, ὅπως καὶ στοὺς προηγούμενους αἰῶνες, νὰ προχωρήσουν σὲ φορολογικὲς ἐλαφρύνσεις. Σὲ δύο Νεαρές (556 καὶ 575), στὶς περιοχὲς πού ἀπαλλάσσονται ἀπὸ κάποια εἶδη φόρων, συγκαταλέγονται οἱ ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν ἐπαρχιῶν Μυσίας καὶ Σκυθίας².

Διαφορετικὴ παρουσιάζεται κατὰ τὴν ἴδια ἐποχὴ ἡ κατάστασις στὶς ἀγροτικὲς περιοχὲς τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν τῆς Θράκης. Μνημονεύονται συχνὰ χωριά τῆς Ροδόπης καὶ τοῦ Λιμιόντα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ τους ἀνθησιμὴ καὶ τὸν πολυἀριθμὸ πληθυσμὸ τους. Τὸ χωριὸ Βέλλουρος (περιοχὴ Ροδόπης) ξεχώριζε γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν πολυανθρωπία του ἐνῶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὀχυρώθηκε καὶ πῆρε μορφή πόλης³. Λίγο ἀργότερα, στὴν ἐποχὴ τῶν ἀβαροσλαβικῶν ἐπιδρομῶν, ὁ στρατὸς τῆς Θράκης θὰ διασκορπισθεῖ στὰ πλούσια χωριά γιὰ προμήθεια τροφίμων⁴. Ὁ Θεοφ. Σιμοκάττης ἐπισημαίνει σὲ κάποιο σημεῖο τῆς ἀφήγησής του τὴν ὑπαρξὴ πολυἀνδρου καὶ πλούσιου χωριοῦ, σὲ ἀπόστασι 25 περίπου χλμ. ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια⁵. Ἡ σπουδαιότητα τῆς Θράκης σὰν κέντρο ἀνεφοδιασμοῦ τῆς Πρωτεύουσας μὲ σιτηρά, δὲ μειώθηκε κατὰ τὸν 6ο αἰῶνα. Τὰ χωριά της μαζὶ μὲ ἐκεῖνα τῆς Βιθυνίας καὶ τῆς Φρυγίας ἀναφέρονται σὰν οἱ βασικὲς πηγὲς προμήθειας σιτηρῶν στὰ μέσα τοῦ αἰῶνα⁶.

Ἐπανερχόμενοι στὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις τῆς περιοχῆς τοῦ Δούναβη πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε τὴ δυναμικὴ παρουσία στὰ μέσα περίπου τοῦ αἰῶνα τῶν δύο συγγενῶν οὐνικῶν φυλῶν Κουτριγούρων καὶ Οὐτιγούρων⁷. Γιὰ μιὰ

1. Ἀγαθίας, Ἱστορίαι Ε' 11, σελ. 177 (C F H B 2, Keydell).

2. Βλ. V. Velkov, ὁ.π., σελ. 59.

3. . . . ἦν δὲ τις κόμη ἐν τῇ μεσογείᾳ, Βέλλουρος ὄνομα, πλούτου μὲν δυνάμει καὶ πολυανθρωπία ἴσα καὶ πόλις, τῷ μέντοι τειχῆρης οὐδαμῆ εἶναι ληξιζόμενοις διηρηκὲς ἐπαρκοῦσα βαρβάροις, ἀγροῖς τε τοὺς ἀμφ' αὐτὴν κειμένους, πολλοῖς γε οὖσι ταῦτο πάσχουσα καὶ αὐτὴν δὲ ὁ βασιλεὺς οὕτως πολίξει τε καὶ ἀποτεριχίξει. (Προκόπιος IV, περὶ κτισμάτων, σελ. 143).

4. . . . Ῥωμαῖοι δ' ἀπόμαχοι εἰς τὴν Θράκην ἐχέοντο ἀνὰ τὰς κόμας διατρεφόμενοι. . . (Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, Ἱστορίαι, σελ. 230 C. de Boor).

5. . . . ἡλίον κεκλικότος στρατοπεδεύεται [ὁ αὐτοκράτωρ Μαυρίκιος] ἐπὶ τι ὑπτιον χωρίον τὴν θέσιν, πολυἀνδρόν τε καὶ ἀφθονία τῶν εἰς ἐπισιτισμὸν περιρρεόμενον. (σελ. 221, C. de Boor).

6. Βλ. Προκόπιος III, Ἀνέκδοτα, σελ. 137 (Haury).

7. Βλ. Ἀγαθίας, σελ. 177 (C F H B 2, Keydell).— Θεοφάνης σελ. 233-4 (C. de

δεκαετία (550 - 560) πρωτοστατούν στα γεγονότα τῶν Βαλκανίων μέσα ἀπὸ τὶς ἐσωτερικὲς τους διαμάχες καὶ τὴν κατὰ καιροὺς ἐχθρική τους ἀντιπαράθεση μὲ τὴν αὐτοκρατορία. Γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους, ὁ Ἰουστινιανὸς καταφεύγει κατὰ τὴν προσφιλή τακτικὴ τοῦ Βυζαντίου σὲ παρόμοιες περιπτώσεις, στὴν ὑποκίνηση τοῦ ἐνὸς φύλου ἐναντίον τοῦ ἄλλου μὲ παραχώρηση εἰδικῶν προνομίων καὶ δημιουργία φιλικῶν σχέσεων ἄλλοτε μὲ τὴ μιὰ ομάδα καὶ ἄλλοτε μὲ τὴν ἄλλη¹. Στὰ εἰδικὰ προνόμια περιλαμβανόταν ἡ παραχώρηση ἐδαφῶν νότια τοῦ Δούναβη καὶ ἡ δυνατότητα ἀγορᾶς προϊόντων. Ἀπὸ τὰ ἐκτενῆ χωρία τοῦ Προκόπιου² σχετικὰ μὲ τὴ δράση τῶν δύο φύλων καὶ τὴ θέση τῆς αὐτοκρατορίας ἀπέναντί τους, προκύπτουν δύο σημαντικὰ γιὰ τὸ θέμα μας στοιχεῖα:

α) τὸ μεγάλο κόστος αὐτῆς τῆς πολιτικῆς τὸ πλήρωσαν καὶ πάλι οἱ βόρειες ἐπαρχίες μὲ τὴν ἀπώλεια εὐφορῶν ἐδαφῶν τους καὶ τὴ διάθεση στοὺς βαρβάρους πολλῶν προϊόντων· β) ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῶν βαρβάρων καὶ ἰδιαίτερα τῶν ἡγετικῶν τους κύκλων ἦταν ἡ μόνιμη ἐγκατάστασή τους σὲ περιοχὲς τῆς αὐτοκρατορίας ποὺ θὰ τοὺς παρεῖχαν πλούσια ἀγαθὰ καὶ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, δεδομένου ὅτι στὶς βόρεια τοῦ ποταμοῦ περιοχὲς κατέφθαναν διαρκῶς νέες, ἰσχυρότερες φυλές.

Θὰ πρέπει ἀκόμη νὰ ὑπογραμμιστεῖ, ὅτι οἱ διπλωματικοὶ ἐλιγμοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀρνητικὰ στοιχεῖα ποὺ περιεῖχαν αὐτοὶ καθαυτοί, πολλὲς φορές ἔδιναν στὰ πράγματα χειρότερη τροπὴ. Στὰ 558 - 9 ὁ Ζαβεργάν, ἀρχηγὸς τῶν Κουτριγούρων, ἐνοχλημένος ἀπὸ τὴ συμμαχία Βυζαντίου - Οὐτιγούρων ἐπιχειρεῖ μεγάλη εἰσβολὴ στὴ Θράκη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας ἀπειλεῖ τὴν ἴδια τὴν Πρωτεύουσα. Ἡ δυναμικὴ ἐπέμβαση τοῦ στρατηγοῦ Βελισσάριου καὶ ἡ καταβολὴ μεγάλων χρηματικῶν ποσῶν γιὰ τὴν ἐξαγορὰ τῆς εἰρήνης ἀπομακρύνουν τὸν κίνδυνο³. Μετὰ τὴν ἐξαγορὰ τῆς εἰρήνης ἀκολουθεῖ μιὰ περίοδος ἐσωτερικῶν διαμαχῶν ἀνάμεσα στὰ δύο ἀδελφὰ φύλα μέχρι τὴν ὑποταγὴ τους στοὺς Ἀβάρους (568), ὅποτε διακόπτεται ὀριστικὰ ἡ αὐτόνομη τουλάχιστο δράση τους⁴.

Boor).—Ι. Μαλάλας, σελ. 490 (Βόννη).—Πρβλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische*. . . σελ. 95. Ὁ V. Beševliev μὲ μιὰ σειρά ἐπιχειρημάτων ἀντιπροβλεπὲ τὴν ἀποψη πολλῶν ἱστορικῶν σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ Κουτριγούροι ταυτίζονται μὲ τοὺς Βούλγαρους τῆς Παννονίας. Ὑποστηρίζει ὅτι τὰ δύο φύλα δὲν εἶχαν ἐθνικὴ ἀλλὰ πολιτικὴ συγγένεια. (β.π., σελ. 97 - 99).

1. Βλέπε, V. Tǎrkova - Zaimova, *La politique de Byzance*. . . σελ. 37.

2. Βλ. Προκόπιος II, Ὑπὲρ Πολέμων, σελ. 581, 588 - 9 (Haury).

3. Βλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische*. . . , σελ. 96 - 97.

4. Ἀγαθίας, σελ. 176, 197 (Keydell).—Ι. Μαλάλας, σελ. 490 (Βόννη).—Μένανδρος, σελ. 170, 196 - 7, 206 (Exc. de Legationibus, C. de Boor).—Θεοφάνης σελ. 233 - 4 (C. de Boor).

IV

Ἡ ἐμφάνιση τῶν Ἀβάρων στὸ β' μισὸ τοῦ βου αἰώνα καὶ ἡ ἐξάπλωση τῆς κυριαρχίας τους σ' ὅλες τὶς βόρεια τοῦ Δούναβη περιοχὲς μὲ τὴν ὑποταγὴ ἢ τὴν συμμαχία πολλῶν μικροτέρων φυλῶν, ἀνοίγει ἓνα καινούργιο κεφάλαιο στὴν ἱστορία τῶν Βαλκανίων. Ἡ πολεμικὴ τους δράση γιὰ μισὸ περίπου αἰῶνα στὶς ἐπαρχίες τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης σὲ στενὴ συνεργασία μὲ τοὺς Σλάβους θὰ προετοιμάσει τὸ ἔδαφος γιὰ νέες δυσμενέστερες γιὰ τὴν αὐτοκρατορία ἐξελίξεις πού θὰ λάβουν χώρα κυρίως στὸν ἐπόμενο αἰώνα.

Στὰ ἐκτενῆ κείμενα τῶν ἱστορικῶν τοῦ βου αἰ. Εὐάγριου, Μένανδρου καὶ Θεοφύλακτου Σιμοκάττη ὑπάρχουν ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ τὴν κοινωνικὴ καὶ στρατιωτικὴ τους ὀργάνωση, γιὰ τὴ δράση τους στὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο, γιὰ τὶς σχέσεις τους μὲ τὸ Βυζάντιο καὶ μὲ ἄλλους λαούς. Σ' ἀντίθεση μὲ τοὺς Σκλαβηνοὺς, οἱ Ἀβαροὶ, ὅπως ἄλλοτε οἱ Οὐννοὶ, εἶναι λαὸς ὀργανωμένος μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Χαγάνο, ἔχει θεσμούς, στρατό, διπλωματία. Μὲ τὸ Βυζάντιο ὑπογράφουν συμφωνίες, συνάπτουν κάποτε συμμαχίες, καθορίζουν σύνορα. Ἐπιβάλλονται εὐκόλα μὲ τὴν κοινωνικὴ καὶ στρατιωτικὴ ὑπεροχὴ τους σ' ἀνοργάνωτα οὐννικὰ φύλα πού συναντοῦν καὶ τὰ καθυποτάσσουν. Σημαντικὸ ρόλο στὶς πολεμικὲς τους ἐπιχειρήσεις θὰ παίξουν οἱ Σκλαβηνοὶ μὲ τοὺς ὁποίους σὲ συμμαχία ἢ ἀπλὴ συνεργασία θὰ πραγματοποιήσουν σειρὰ ἐπιδρομῶν σ' ὅλη τὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο¹.

Στὰ 558 τοποθετεῖται ἀπὸ τοὺς χρονογράφους τῆς ἐποχῆς ἡ πρώτη ἐπαφὴ Ἀβάρων καὶ Βυζαντινῶν. Ἀβαρικὴ πρεσβεία φθάνει στὴν Πρωτεύουσα καὶ ζητᾷ ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανὸ γῆ καὶ χρήματα, ὑποσχόμενη ἴσως κάποιες στρατιωτικὲς ὑπηρεσίες. Ὁ αὐτοκράτορας συμφωνεῖ στὰ ἐτήσια ἐπιδόματα, ἀρνεῖται ὅμως νὰ τοὺς παραχωρήσει γῆ γιὰ ἐγκατάσταση². Τὴν ἴδια θέση θὰ πάρει τέσσερα χρόνια ἀργότερα στὸ νέο αἶτημα τοῦ Χαγάνου Βαϊανοῦ νὰ ἐγκατασταθεῖ μὲ τὸ λαὸ του νότια τοῦ Δούναβη³. Οἱ μεταξὺ Γεπίδων καὶ Λογγοβάρδων ἀντιθέσεις καὶ ἡ ἀνάμειξη σ' αὐτὲς τοῦ Χαγάνου μὲ αἶτημα τῶν δευτέρων, θὰ τοῦ ἀνοίξει τὸ δρόμο πρὸς τὰ δυτικά. Μέχρι τὸ 572 ἡ δράση του εἶναι ὑποτονικὴ.

Ἡ ἀπογύμνωση ὅμως τῶν δούναβικῶν στρατευμάτων καὶ οἱ πρώτες ἤττες

1. Γενικὴ βιβλιογραφία γιὰ τοὺς Ἀβάρους βλ. Moravcsik, *Byzantinoturcica* I, σελ. 41 - 42.

2. Βλ. Ἰ. Μελάλας, σελ. 489 (Βόννη). Ὁ Θεοφάνης σελ. 232 (C. de Boor) τοὺς περιγράφει ὡς ἐξῆς: *εἶχον γὰρ τὰς κόμας ὀπισθεν μακρὰς πάνυ, δεδεμένας πτανόιους καὶ πεπλεγμένας, ἢ δὲ λοιπὴ φορεσία αὐτῶν ὁμοία τῶν λοιπῶν Οὐννων. . .*

3. Μένανδρος, σελ. 442 - 444 (Exc. de Leg., C. de Boor).— Victor Tonnennensis, σελ. 205 (MGH AA XI, 2) *Eo anno Justinianus princeps legatos gentis Avarorum primus primos suscepit et cum donis maximis temere unde venerant facit. . .* "Ὡς σημειωθεῖ ὅτι ὁ χρονογράφος συγγέει τὴ δευτέρη ἀβαρικὴ πρεσβεία μὲ τὴν πρώτη.

τῶν Βυζαντινῶν στήν Περσία θά δώσουν στούς Ἀβάρους τὸ ἔναυσμα γιά δυναμικὲς ἐπιχειρήσεις μὲ στόχο τὴν κατάληψη ἐδαφῶν στήν αὐτοκρατορία. Στὰ 574 ὁ αὐτοκράτορας Τιβέριος, ἀντιμέτωπος μὲ τὴν πραγματικότητα (πλήθος ἀβαρικῶν στρατευμάτων βρίσκεται ἤδη μέσα στήν ἐπικράτεια τῆς αὐτοκρατορίας) ἀναγκάζεται νὰ παραχωρήσει στὸν Βαϊανὸ τὴν περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὸ Σίρμιο¹. Ἡ ἐγκατάστασή τους στήν περιοχὴ τοῦ Σιρμίου θά τοὺς ἀνοίξει τὸ δρόμο ὄχι μόνο γιά τὴν κατάκτηση τῆς ἴδιας τῆς πόλης *clef de vouite des positions balkaniques de Byzance* κατὰ τὸν Lemerle, ἀλλὰ καὶ σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ νέες ἐπιτυχεῖς ἐκστρατεῖες. Κατὰ τὴ διάρκειά τους θά καταστρέψουν πολλὲς μεγάλες πόλεις καὶ θ' ἀπειλήσουν τὴν Κωνσταντινούπολη προελαύνοντας μέχρι τὸ Μακρὸ Τεῖχος².

Οἱ ἐπιτυχίες τῶν Ἀβάρων ἐνθαρρύνουν τοὺς Σκλαβηνοὺς. Στὰ 580 - 1 ἐπιχειροῦν τὴ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τῶν πρώτων ἐπίθεσή τους στὰ Βαλκάνια³. Ἡ πτώση τοῦ Σιρμίου (582)⁴ στὰ χέρια τῶν Ἀβάρων ἀφήνει ἐκτεθειμένες τίς βόρειες ἐπαρχίες καὶ δημιουργεῖ τίς καλύτερες προϋποθέσεις γιά κοινὴ πλέον δράση Ἀβάρων καὶ Σλάβων σ' ὀλόκληρη τὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο. Νά τί παραδίδει σχετικὰ ὁ Ἰωάννης Ἐφέσιος: *anno 3° mortis Iustini regis et regni victoris Tiberii populus maledictus Sclavinorum egressi HELLADA totam et regiones Thessalonicae et totius Thraciae parcurrerunt, et urbes et castra multa expugnauerunt, et terram vastaverunt et incenderunt et captivos ex ea abduxerunt et in ea dominati sunt, et in ea in sua dominorum modo iam tempus quattuor annorum impravide considunt*⁵. Κατὰ

1. Βλ. G. Moravcsik, *Byzantinoturcica I*, σελ. 255 - 6 καὶ P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 289.

2. Σχετικὰ μὲ τὴ σειρὰ καὶ χρονολόγηση τῶν ἀβαρο-βυζαντινῶν πολέμων βλέπε: L. Hauptmann, *Les rapports de Byzantins avec les Slaves et les Avars pendant la seconde moitié du VIe siècle*, *Byzantion* 4 (1927 - 8), σελ. 137 - 170.— G. Labuda, *Chronologie des guerres de Byzance contre les Avars et les Slaves à la fin du VIe siècle*, *Byzantinoslavica* 11 (1950), σελ. 167 - 173.— G. Moravcsik, ὁ.π., σελ. 72 κ.έ.— P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 288 - 295.— P. Goubert, *Les guerres sur le Danube à la fin du VIe siècle d'après Ménandre le protecteur et Théophylacte Simocatta*, *Actes du XIIe Congrès Intern. d'études byzantines*, Βελιγράδι: (1964), σελ. 115 - 124.— Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Συμβολὴ εἰς τὴν Χρονολόγησιν τῶν ἀβαρικῶν καὶ σλαβικῶν ἐπιδρομῶν ἐπὶ Μαυρικίου* (582 - 602), *Σύμμεικτα* 2 (1970), σελ. 145 - 182.

3. . . . κατὰ δὲ τὸ τέταρτον ἔτος Τιβερίου Κωνσταντίνου Καίσαρος βασιλείας ἐν τῇ Θράκῃ ξυνηρέθη τὸ Σκλαβηνῶν ἔθνος μέχρι πού χιλιάδων ἑκατὸν Θράκῃ καὶ ἄλλα πολλὰ ληΐσασθαι. (Μένανδρος, C. de Boor, σελ. 124).

4. Βλ. Εὐάγγριος, σελ. 208 (Bidez-Parmentier) καὶ Μένανδρος, σελ. 174 - 5 (C. de Boor). Ὁ Ἰουστίνος Β' εἶχε ἀνακαταλάβει λίγα χρόνια πρὶν τὸ Σίρμιο, ἐκδιώκοντας μὲ τὴν βοήθεια τῶν Λογγοβάρδων τοὺς Γεπίδες.

5. Βλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische . . .* σελ. 125 - 6, ὅπου καὶ ἡ πη-

τὴν ἀφήγηση τοῦ Σιμοκάττη, σὲ ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομές, "Ἀβαροὶ καὶ Σλάβοι λεηλάτησαν καὶ κατέστρεψαν πολλὰς πόλεις καὶ φρούρια μεταξὺ τῶν ὁποίων: Σιγγιδόνα, Βιμινάκιο, Λύγουστα, Βονωνία, Ρατιαρία, Ἀππιαρία, Δορόστολο, Ζάλδαπα, Τρόπαιον, Μαρκιανούπολη κλπ.¹ Ἡ παράδοση τοῦ Σιρμίου στοὺς Ἀβάρους ἀποτελέσσε γεγονός ἀποφασιστικῆς σημασίας γιὰ τὴν μετέπειτα τύχη τῶν παραδουναβίων ἐπαρχιῶν. Ἀπὸ τότε τὸ σύνορο τοῦ Δούναβη ἀπειλεῖτο ὄλο καὶ περισσότερο, ἐνῶ τὸ τίμημα τῆς εἰρήνης ἦταν πολὺ μεγάλο².

Παρὰ τὴν τετράχρονη περίοδο εἰρήνης ποὺ θ' ἀκολουθήσει μετὰ τὸ 588 καὶ τὶς ὀργανωμένες ἐπιθετικὰς ἐκστρατεῖες τῶν Βυζαντινῶν στὴν τελευταία δεκαετία τοῦ αἰώνα, ἐστεμμένες πολλὰς φορὲς μὲ ἐπιτυχία, οἱ βόρειες ἐπαρχίες δὲν θὰ μπορέσουν νὰ συνέλθουν. Ἡ οἰκονομία τῶν ἀστικῶν κυρίως κέντρων ἔχει διαλυθεῖ· ὁ πληθυσμὸς τοὺς ἔχει ὑποστῆ τὴ μεγαλύτερη ὡς τώρα φθορά. Ἡ περιγραφή τῆς πολιορκίας καὶ παράδοσης τοῦ Σιρμίου δίνει τὸ μέτρο τῆς ἀπόγνωσης στὴν ὁποία ἔφθαναν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων κατὰ τὶς ἀβαροσλαβικὰς ἐπιδρομές. . . πιεζομένων τοιγαροῦν τῶν ἐν τῷ Σιρμῖῳ λιμῶ μεγίστῳ, ἤδη τε ἀπτομένων ἀθεμίτων τροφῶν τῷ ἐστερηθῆσαι τῶν ἀναγκαίων καὶ γεγεφυρωθῆσαι τὴν διάβασιν τοῦ Σαοῦ. . . ὀλοφυρομένων τε καὶ ἐς τὰς ἐσχάτας ἐλπίδας ἐξωλισθηκότων, καταμεμφομένων τε τοῖς Ρωμαίων ἡγεμόσι. . . Τιβέριος ὁ βασιλεύς. . . αἰρετώτερον ἡγησάμενος μὴ συναιχμαλωτισθῆναι τῇ πόλει τῶν οἰκητόρων τὸν ὄμιλον, ἐν γράμμασι κελεύει Θεόγνιδι καταλῦσαι τὸν πόλεμον ἐπὶ σπονδαῖς ὥστε ὑπεξελθεῖν παμπληθεῖ τοὺς τῆδε οἰκοῦντας, μηδὲ ἐπιφερομένους τῶν οἰκείων ἢ μόνον τὸ ζῆν καὶ παρασχῶν οὕτω περιβόλαιον ἐν. . .³. Ὁ πληθυσμὸς λοιπὸν τῶν ἀστικῶν κέντρων, ποὺ ὑπῆρξαν ὁ κύριος στόχος τῶν Ἀβάρων, μειώθηκε σημαντικὰ ὄχι μόνον ἐξαιτίας τῶν θυμάτων τοῦ πολέμου καὶ τῶν «μυριάδων» αἰχμαλώτων ἀλλὰ καὶ λόγω τῶν ἀθρόων θανάτων ποὺ ἐπῆρχοντο ἀπὸ τὴν ἔλλειψη τροφίμων καὶ ἀπὸ τὶς ἐπιδημίες ποὺ τὴν ἀκολουθοῦσαν.

Τὸ κλίμα ἀνασφάλειας στὶς βόρειες ἐπαρχίες ἦταν τόσο ἔντονο ποὺ δημιούργησε ρεῦμα προσφυγιᾶς πρὸς τὰ νότια. Στὰ «Θαύματα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου» μνημονεύονται πρόσφυγες τῆς Θεσσαλονίκης, προερχόμενοι ἀπὸ τὶς πόλεις

γῆ. Ὁ I. Nestor (*La pénétration des Slaves dans la péninsule balkanique et la Grèce Continentale*, RESEE I (1963) 1 - 2, σελ. 50) ἀμφισβητεῖ τὴν ἀξιοπιστία τῆς πηγῆς μὲ σειρὰ ἐπιχειρημάτων καὶ διατυπώνει τὴν ἄποψη, ἀντικρούοντας ἄλλους ἱστορικούς, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ ἐγκατάσταση Σλάβων στὴ Βαλκανικὴ ἀλλὰ γιὰ μεγάλῃς διάρκειας ἐπιδρομὴ.

1. Θεοφ. Σιμοκάττη, σελ. 46 - 7, 54 - 5, 101, 126 (C. de Boor).— Πρβλ. Θεοφάνης, σελ. 252 - 3, 257 - 8 (C. de Boor)

2. Στὴ συνθήκη εἰρήνης ποὺ ὑπογράφηκε μετὰ τῶν Βυζαντινῶν καὶ Ἀβάρων στὰ 584 καθορίσθηκε τὸ ποσὸ τῶν 100.000 χρυσῶν νομισμάτων ὡς ἐτήσια ἀποζημίωση πρὸς τοὺς Ἀβάρους. Βλ. P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 290.

3. Μένανδρος, σελ. 174 - 5.

Ναϊσσό και Σερδική, τις Δουναβικές χώρες, την Παννονία, Δαρδανία κλπ.¹ Στην Ἀγκόνα τῆς Ἰταλίας κατέφυγαν πρόσφυγες ἀπὸ τὸ Δορόστολο τὴν ἴδια ἐποχὴ, μεταφέροντας τὰ λείψανα τοῦ μάρτυρα τῆς πόλης Δάσιου². Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ὅταν ἡ πρόθεση τῶν Σλάβων γιὰ μόνιμη ἐγκατάσταση σὲ ἔρημες περιοχὲς τῶν παραδουναβίων ἐπαρχιῶν εἶχε καταστεῖ ἀπροκάλυπτη³. οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες τοῦ β' μισοῦ τοῦ 6ου αἰ. διαβλέποντας ἴσως τὶς μελλοντικὲς διαστάσεις τοῦ προβλήματος, προχώρησαν σὲ ἐποικισμοὺς ἀγροτικῶν περιοχῶν μεταφέροντας γεωργοὺς ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ στρατιῶτες μὲ τὶς οἰκογένειές τους ἀπὸ τὴν Ἀρμενία⁴. Ἡ διαδικασία τῆς σταδιακῆς ἀνεπίσημης ἐγκατάστασης μικρῶν σλαβικῶν ομάδων ἄρχισε στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ 6ου αἰώνα⁵. Θὰ ἐνταθεῖ στὶς ἀρχὲς τοῦ 7ου, μετὰ τὴν αἰφνίδια διακοπὴ τῆς ἐπιθετικῆς πολιτικῆς τοῦ Μαυρίκιου, καὶ θ' ἀρχίσει νὰ παίρνει μεγάλες διαστάσεις κυρίως ἀπὸ τὴν βασιλεία τοῦ Ἡράκλειου, ὅταν ἡ προσοχὴ τῆς αὐτοκρατορίας θὰ στραφεῖ στ' ἀνατολικά, στοὺς Πέρσες καὶ τοὺς Ἀραβες.

1. Βλ. V. Beševliev, *Die protobulgarische...* σελ. 59.

2. Βλ. J. Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes*, Παρίσι (1918), σελ. 112.

3. Μέχρι αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὁ τρόπος πὺ οἱ βυζαντινὲς Ἀρχὲς ἀντιμετώπιζαν τὶς σλαβικὲς ἐπιδρομὲς δὲν διέφερε ἀπὸ ἐκεῖνον τῆς ἀντιμετώπισης τῶν ἄλλων βαρβάρων. Ὅταν δηλαδὴ ὁ θόρυβος τῶν ἐπιδρομῶν τοὺς ἔφθανε ὡς τὴν Πρωτεύουσα, ὁ αὐτοκράτορας ἔστελνε στρατιωτικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ τὶς ἀποκρούσει. Ἄν στὸ μεταξύ κάποιες ομάδες τοὺς φαίνονταν διατεθειμένες νὰ συνδεθοῦν «φιλικά» μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς οἱ τελευταῖοι ἔσπευδαν νὰ τοὺς δεχθοῦν ὡς «συμμάχους» τῆς αὐτοκρατορίας. Χαρακτηριστικὴ ἡ περίπτωση τῶν Ἀντωνῶν, τοὺς ὁποίους ὁ Ἰουστινιανὸς ἐγκατέστησε στὴν πόλη Τυρίς. (Προκόπιος II, Ὑπὲρ πολέμων, σελ. 359). Βέβαια, ἀνάμεσα στὶς ἐπιδρομὲς τῶν Σλάβων καὶ ἐκεῖνες τῶν ἄλλων βαρβάρων εἰσβολῶν ὑπῆρχε μιὰ οὐσιαστικὴ διαφορά. Οἱ σλαβικὲς ἐπιδρομὲς ἦταν πολὺ συχνὲς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰσβολῶν μεγάλος.

4. Βλ. V. Tǎrkova - Zaimova, ὅ.π., σελ. 38.

5. Πρὸκειται γιὰ ὀλιγάριθμες ομάδες, οἱ ὁποῖες ἀποσπῶντο ἀπὸ τὸν κορμὸ τῶν σλαβικῶν στρατευμάτων κατὰ τὴν ὑποχώρησή τους βόρεια τοῦ ποταμοῦ καὶ κατέφυγαν σὲ ἀπομεμακρυσμένες ὄρεινὲς περιοχὲς. Εἶναι δύσκολο νὰ ἰσχυρισθεῖ κανεὶς ὅτι ἐγίνε πραγματικὴ ἐγκατάσταση Σλάβων στὰ Βαλκάνια πρὶν ἀπὸ τὸ 602. Οἱ ὀργανωμέναι ἐπιθετικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ Μαυρίκιου ἐναντίον τῶν Ἀβαροσλάβων μετὰ τὸ 593 στὴν περιοχὴ τοῦ Δούναβη καὶ οἱ ἐπιτυχεῖς ἐκστρατεῖες τῶν στρατηγῶν του βόρεια τοῦ ποταμοῦ ἐναντίον τῆς «Σκλαβηνίας», δὲν θὰ δικαιολογοῦσαν τέτοιους ἰσχυρισμούς. Δύο ἀναφορὲς τοῦ Θεοφύλακτου Σιμοκάττη ἀπηχοῦν τὴν ἰσχυρὴ θέληση τοῦ αὐτοκράτορα Μαυρίκιου νὰ προφυλάξει μὲ κάθε τρόπο τὸ σύνορο τοῦ Δούναβη ἀπὸ τὴν ὑποβόσκουσα σλαβικὴ ἐπιβουλὴ. α) Στὰ 592 . . . ὁ στρατηγὸς ὑπὸ τοῦ βασιλέως παρὰ τὸν Ἰστρον ἐπέμπετο, ὅπως τὰ τῶν Σκλαβηνῶν γένη διανήξασθαι τὸν ποταμὸν κωλύόμενα ἀφοβίαν ἄγοντα τῇ θράκη παράσχοιτο· ἔφασκε γὰρ ὁ αὐτοκράτωρ τῷ Προσκῶ, οὐκ ἂν ἠρεμοίη τὸ βάρβαρον, εἰ μὴ τὸν Ἰστρον ἐς τὰ μάλιστα τὸ Ῥωμαϊκὸν περιφρουρήσοιτο. . . β) Στὰ 600 . . . διομολογεῖται Ῥωμαίοις καὶ Ἀβάροις ὁ Ἰστρος μεσίτης, κατὰ δὲ Σκλαβηνῶν ἐξουσία τὸν ποταμὸν διανήξασθαι. . . (σελ. 230 καὶ 273, C. de Boor).

Οί ύλικές καταστροφές και οί σημαντικές ανθρώπινες απώλειες πού προκάλεσαν οί πόλεμοι καθώς και ή συνεχής παραμονή βυζαντινών στρατευμάτων στις δουναβικές έπαρχίες ήταν φυσικό νά οδηγήσουν σέ πλήρη αποδιοργάνωση τής οικονομικής ζωής τών πόλεων και σέ άπίσχυση τής άγροτικής οικονομίας. Αναγνωρίζοντας τήν κατάσταση αύτή, οί βυζαντινοί αυτοκράτορες τοῦ β' μισοῦ τοῦ 6ου αἰ. έκδίδουν Διατάγματα με τά όποια προβαίνουν σέ φορολογικές άπαλλαγές, μειώσεις εισφορῶν ή έστω διευκολύνσεις ως πρὸς τόν χρόνο καταβολής τών φόρων στοῦ Δημόσιου. Με διάταγμα τοῦ 566, ὁ Ἰουστίνος Α' άπαλλάσσει ὅλους τοὺς πολίτες τής Ἰλλυρίας, Μυσίας και Σκυθίας από τά ὀφειλόμενα τῷ δημοσίῳ ἑλλείμματα μέχρι τής octavas (ὄγδοο φορολογικό έτος)¹.

Τήν εικόνα τής οικονομικής κατάρρευσης τών έπαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ και τής Θράκης άντανακλᾶ σαφέστερα παρόμοιο διάταγμα πού έκδόθηκε τὸ 575, από τόν αυτοκράτορα Τιβέριο. Παραθέτουμε μέρος τοῦ περιεχομένου του. . . *Ἴσμεν τοίνυν τὰς έπαλλήλους τε και πολυτρόπους τῶν ανθρώπων φθορὰς εἰς τοσοῦτον τὰς κτήσεις καταγαγεῖν άπορίας, ὥστε μήτε προσόδους εισάγειν δύνασθαι τοῖς κεκτημένοις μήτε μήν τῶν δημοσίων αὐτάρκως εισκομίζειν φορὰς, και ταῦτα στρατιωτικῆς τε και ἄλλης κατά τὸ άναγκαῖον προΐουσης δαπάνης έπικειμένης και σφόδρα και συνωθούσης ἡμᾶς πολλοῖς περιρρομένους πολέμοις συχνὰς ποιεῖσθαι χρημάτων τὰς επιδόσεις. έμεριμνήσαμεν οὖν ἑκανῶς, πῶς ἂν γένοιτο και τήν χρεῖαν πληρῶσαι και τῶν ὀπηκόων τήν ἔνδειαν θεραπεῦσαι. . . προσάγομεν. . . και τήν ἐπὶ τοῦ παρόντος δωρεάν, δι' ἧς concedimus γεωργοῖς τε και συντελεσταῖς ἅπασι (ταυτὸν δέ ἔστιν εἰπεῖν τοῖς τῶν χωρίων κωρίοις) *integrum unum canonem* τῶν δημοσίων φόρων εἰς *quadrienniūm* διαιρουμένης, τουτέστι τῆς μὲν εισελευσομένης ἐνάτης ἐπιμεμήσεως τετάρτην τούτου μοῖραν, τῆς δὲ μετὰ τούτων δεκάτης τοσοῦτον ἔτερον μέρος, ὁμοίως, και τῆς ἑνδεκάτης «και δωδεκάτης» ἐπιμεμήσεως ἀνὰ τετάρτην μοῖραν, συναπομείοντες και τὰς ὁποσοῦν ὑπὲρ τούτων παρεχομένας τισὶ συνηθείας. Ἐφίεμεν δὲ τούτοις και τὰ ἑλλείματα τοῦ φθάσαντος χρόνου μέχρι πέρατος τῆς ἄρτι παρελθούσης *quintae* ἐπιμεμήσεως, και θεσπίζομεν μηδεμίαν εἰσπραξιν γενέσθαι τῶν παρ' ἡμῶν φιλοτιμηθέντων εὐσεβῶν τελεσμάτων, εἴτε τήν μερίστην ἀρχὴν ὁρᾷ ταῦτα τῶν ἀνατολικῶν ἱερῶν πραιτωρίων εἴτε τήν παρ' Ἰλλυριοῖς ἐπαρχότητα ἢ τήν ἀρχὴν τῶν νήσων και τῶν ἐπὶ Σκυθίας τε και Μυσίας στρατιωτικῶν ταγμάτων ἢ τὰς θείας ἡμῶν λαργιτιόνας ἢ και ἄλλην ἀρχήν. . .².*

Τήν οικονομική κρίση τῶν βαλκανικῶν έπαρχιῶν δὲν μαρτυροῦν μόνο τά προαναφερθέντα αυτοκρατορικά μέτρα. Ἡ άπουσία ἀγορῶν-έμπορικῶν κέν-

1. Corpus Juris Civilis, Novellae, σελ. 722 (ἐκδ. Schoell - Krall)

2. Στο ἴδιο, σελ. 749 - 750

τρων κατά μήκος του Δούναβη ή στο έσωτερικό των επαρχιών και ή απόλυτη σιγή των πηγών για οποιαδήποτε έμπορική δραστηριότητα στην περιοχή, στο β' μισό του 6ου αιώνα άπηχοῦν ἔμμεσα τὴν ἴδια κατάσταση. Οἱ συνεχεῖς πολιορκίες καὶ καταστροφές τῶν ἀνθηρῶν ἄλλοτε οἰκονομικῶν κέντρων καὶ ἡ πληθυσμιακὴ ἀπογύμνωση τῆς ὑπαίθρου περιόρισαν στὸ ἐλάχιστο τὴ δυνατότητα παραγωγῆς ντόπιων βιοτεχνικῶν καὶ γεωργικῶν προϊόντων. Ἡ ἀνεπάρκειά τους γιὰ τὴν κάλυψη τῶν ἐσωτερικῶν ἀναγκῶν δὲν ἄφηγε βεβίως κανένα περιθώριο γι' ἀνταλλαγὴ τους μὲ ξένα. Ἡ μὴ λειτουργία ἀγορῶν κοντὰ στὶς περιοχές τους δὲν ἐπέτρεπε στοὺς Ἀβάρους τὴν εὐκολὴ καὶ ἄμεση προμήθεια βυζαντινῶν προϊόντων, δυνατότητα ποὺ εἶχαν ἄλλοτε οἱ προκατόχοί τους λαοὶ Γότθοι καὶ Οὐννοι. Οἱ ἐμπορικὲς συναλλαγές μεταξὺ Ἀβάρων καὶ αὐτοκρατορίας περιορίζονταν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στοὺς ἡγετικούς τους μόνο κύκλους, καὶ διεξάγονταν σὲ ἐπίπεδο πρέσβειων. Συχνά, Ἀβάροι πρέσβεις προμηθεύονταν κατ' ἐντολὴ τοῦ ἡγεμόνα τους βυζαντινὰ προϊόντα ἀπὸ τὴν Πρωτεύουσα στὴ διάρκεια τῶν διπλωματικῶν τους ἀποστολῶν, καταβάλλοντας γιὰ τὴν ἀγορὰ τους μέρος ἀπὸ τὸν ἐτήσιο φόρο ποὺ εἰσέπρατταν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο¹.

Χαρακτηριστικὸ φαινόμενο τῆς ἐποχῆς ἡ ἀνεπάρκεια τροφίμων στὰ στρατόπεδα καὶ ἡ πλήρης ἀδυναμία τῶν βορείων επαρχιῶν τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Θράκης νὰ συμβάλλουν στὸν ἀνεφοδιασμό τους. Οἱ ἀφηγήσεις τῶν χρονογράφων Θεοφυλ. Σιμοκάττη καὶ Θεοφάνη σχετικὰ μὲ τὴν πολιορκία τῆς Τομέας² (πόλη τῆς θρακικῆς Μυσίας) καθιστοῦν καταφανές τὸ ἀδιέξοδο στὸ ὁποῖο ἔχει ὀδηγηθεῖ ὁ πληθυσμὸς καὶ ὁ στρατὸς τῶν παραδουναβίων επαρχιῶν. . . *Ρωμαῖοι τοιγαροῦν καὶ οἱ βάρβαροι εἰς τὰ περὶ Τομέαν τὴν πόλιν στρατοπεδεύοντες ὥρας ἐπιγυνομένης χειμῶνος σὺδαμῶς τὸν χάρακα διελύσαντο. Τοῦ δὲ ἥρος ἀνίσχοντος λιμὸς τοῖς Ῥωμαίοις ἐνέσκηπεν. . . τοῦ τε λιμοῦ τοὺς Ῥωμαίους καταπιέζοντος, παραδόξῳ προνοίᾳ τινὶ ὁ Χαγάνος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πρεσβεύεται, ἡ δὲ ἀξίωσις ἦν λύσει τῷ λιμῷ ἐπιθεῖναι. . . ἀμάξας τοιγαροῦν ὁ Χαγάνος ἐπισιτισμῶν λιμώττουσι τοῖς Ῥωμαίοις παρείχετο. . .*³

Στὸ χωρίο ποὺ παραθέσαμε προβάλλουν δύο διαφορετικὲς εἰκόνες: ἀπὸ τὴ μιὰ ἡ ἀνέχεια καὶ ὁ λιμὸς ποὺ μαστίζει τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα· ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ οἰκονομικὴ ὑπεροχὴ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἡ δυνατότητα τοῦ Ἀβάρου ἡγέτη λύσει τῷ λιμῷ ἐπιθεῖναι. Ὁ Θεοφάνης⁴ ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὸ Σιμοκάττη γιὰ

1. Βλ. Σοφίας Πατούρα, *Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία*. . . σελ. 357 - 358.

2. Γιὰ τὴν πολιορκία τῆς Τομέας βλ. τὴν εἰδικὴ μελέτη τοῦ G. h. Stefan, *Tomis et Toméa, à propos des luttes entre byzantins et Avars à la fin du VIe siècle de notre ère*. Dacia N. S. 11 (1967), σελ. 253 - 258.

3. Θεοφ. Σιμοκάττης, σελ. 267 - 268 (C. de Boor).

4. . . . *τῆς δὲ ἐορτῆς τοῦ πάσχα καταλαβούσης, καὶ τῶν Ῥωμαίων λιμῷ τηκομένων, ἀκηκόως ὁ Χαγάνος τῷ Πρίσκῳ ἐδήλου ἀμάξας ἐκπέμψαι πρὸς αὐτόν, ὅπως δαπανήματα*

τὴν ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων αὐτῆς τῆς ἐποχῆς, ἀναφερόμενος στὸ ἴδιο περιστατικό, ἀνεβάζει τὸν ἀριθμὸ τῶν γεμάτων μὲ τρόφιμα ἀμαξῶν ποὺ ἔστειλε ὁ Χαγάνος στὸ διοικητὴ τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων σὲ τετρακόσιες. Ἡ ἔμφραση ποὺ δίνει ὁ χρονογράφος τοῦ 9ου αἰ. στὴν περιγραφή τοῦ περιστατικοῦ ἀλλὰ καὶ μόνη ἢ ἐπισημάνση τοῦ γεγονότος ἀξιοποιοῦν στὸ ἔπακρο τῆ μαρτυρία τῆς πρώτης πηγῆς. Ἡ φράση τοῦ Σιμοκάττη *παραδόξω προνοία τινὶ ὁ Χαγάνος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους πρὸςβέβηται ἀπηχεῖ τὴν ἀπόγνωση* στὴν ὁποία εἶχαν περιέλθει οἱ Βυζαντινοὶ καὶ τὴν ἀνακούφιση ποὺ αἰσθάνθηκαν στὴ συνέχεια ἀπὸ τὴν προσφορά τῶν Ἀβάρων.

Ἐπισημαίνουμε ἐδῶ ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κρίση τῆς τελευταίας δεκαετίας τοῦ 9ου αἰῶνα δὲν πλήττει μόνον τὶς βαλκανικὲς ἐπαρχίες. Ἡ ἴδια ἢ Πρωτεύουσα εἶναι ἀνίκανη ν' ἀντιδράσει. Ἡ *σιτοδεία* καὶ ὁ λιμὸς ποὺ ἐνέσκηψεν στὴν Κωνσταντινούπολη στὰ 601 προκάλεσαν τὴ στάση τοῦ ὄχλου καὶ τὸ δημόσιον λιθοβολισμὸ τοῦ αὐτοκράτορα Μαυρίκιου¹.

Ἡ ἀδυναμία τῆς Πρωτεύουσας νὰ συντηρήσει τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα νότια τοῦ Δούναβη, μέσα δηλαδή στὴν ἐπικράτεια τῆς αὐτοκρατορίας, ἀναγκάζει ἴσως τὸν Μαυρίκιον νὰ διατάξει στὰ 602 τὸν ἀδελφὸ του Πέτρο (διοικητὴ τῶν θρακικῶν στρατευμάτων) ἐν τῇ τῶν Σκλαβινῶν χώρα τὸν λαὸν παραχειμάσαι². Περισσότερο ἀπὸ τὶς στρατιωτικὰς ἐπιτυχίες ἐναντίον τῶν Σλάβων βόρεια τοῦ Δούναβη, τὴν ἀπόφαση, πιστεύουμε, τοῦ αὐτοκράτορα νὰ διαχειμάσουν τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα στὴ «Σκλαβηνία» τὴν ὑπαγόρευσε τὸ ὄξυ πρόβλημα τῆς ἐπιβίωσής τους³. Τὴν ἀποψή μας ἐνισχύει σημαντικὰ μιὰ χαρακτηριστικὴ φράση τοῦ Θεοφάνη: *Μαυρίκιος δὲ τῷ Πέτρῳ ἐπώχλει διὰ γραμμάτων περᾶσαι τὸν Ἰστρον καὶ τὰς χειμερινὰς ἀποτροφὰς τοῦ λαοῦ ἐκ*

ἀποστείλῃ αὐτοῖς, ἵνα μετὰ ἰλαρότητος τὴν ἐαντῶν ἐορτὴν ἐκπληρώσασεν τετρακοσίας τοῖνον ἀμάξας πληρώσας τούτοις ἐξέπεμψεν (Θεοφάνης Χρονογραφία, σελ. 278 C. de Boor).

1. Βλ. Θεοφ. Σιμοκάττης, σελ. 291.

2. Βλ. Θεοφάνης, σελ. 286 καὶ Θεοφ. Σιμοκάττης, σελ. 293.

3. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι ὡς τώρα δὲν ἔχει, ἀπ' ὅσο γνωρίζουμε, τεθεῖ τὸ πρόβλημα σὲ τέτοια βάση. Οἱ περισσότεροι ἱστορικοὶ-ἐρευνητές, παρακάμπτοντας τὴν ἴδια τὴν ἀπόφαση, σχολιάζουν καὶ κρίνουν μόνον τὸ ἀποτέλεσμά της. Ὁ P. L e m e r l e (ὁ.π., σελ. 292) ἐκφράζει μὲ κάποια ἐπιφύλαξη τὴν ἀποψὴ ὅτι ὁ Μαυρίκιος «*allait-il ajouter à la gloire d'avoir vaincu les Perses, celle d'une victoire décisive sur les Avaro-Sclavènes, et d'un rétablissement durable de la frontière danubienne*». Ὁ I. N e s t o r (ὁ.π., σελ. 65) ἐπισημαίνει τὴν διακοπὴ τῆς ἐπιθετικῆς πολιτικῆς τοῦ Μαυρίκιου χωρὶς ν' ἀνατρέχει στὶς αἰτίαις ποὺ τὴν προκάλεσαν. Ὁ P. G o u b e r t (ὁ.π., σελ. 124) δὲν σχολιάζει τὴ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα νὰ διαχειμάσουν τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα στὴ Σκλαβηνία ἐνῶ κρίνει τὶς συνέπειές της. Διερωτᾶται ἂν, ὄντας ἐπικεφαλῆς τῶν στρατευμάτων τοῦ Δούναβη ὁ ἴδιος ὁ Μαυρίκιος, «*la face du monde n'aurait pas été changée*». Καταλογίζει τὴ δυσάρεστη ἐξέλιξη τῶν γεγονότων στὴν ἀνικανότητα τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητῆ Πέτρου. Ἐμεῖς κρίναμε ἀπαραίτητη ὄχι μόνον τὴν ἐπισημάνση τῆς διαταγῆς ἀλλὰ κυρίως τὴν ἀνάλυση τῶν αἰτιῶν ποὺ ὀδήγησαν σ' αὐτή.

τῆς τῶν Σκλαβινῶν χώρας ἀρύσασθαι, ὅπως μὴ δημοσίας σιτήσεως ἀναγκασθῆ τοῖς Ρωμαίοις παρασχεῖσθαι¹. Ὁ αὐτοκράτορας λοιπὸν ἐμμένει στὴν ἀπόφασή του γιὰ νὰ μὴν ἀναγκασθεῖ νὰ παράσχει στὰ στρατεύματα δημόσια σίτηση.

Οἱ ἀναφορὲς στὴν δημοσίαν σίτησιν, καὶ στὴν ἀναζήτηση χειμεριῶν ἀποτροφῶν στὴ Σκλαβηνία ὑπονοοῦν βεβαίως τὴν πλήρη ἀδυναμία τῶν βαλκανικῶν ἐπαρχιῶν νὰ συντηρήσουν αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στρατεύματα. Οἱ προσδοκίες τοῦ Μαυρίκιου γιὰ ὑπακοή καὶ ἀνταπόκριση στὰ προστάγματά του στηρίζονται μᾶλλον στὸν ἐνθουσιασμό πού ἐπικρατεῖ στίς τάξεις τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων ἀπὸ τίς συνεχεῖς τους νίκες ἐπὶ τῶν Σκλαβηνῶν βόρεια τοῦ ποταμοῦ. Οἱ προσδοκίες του ὅμως διαψεύδονται. Ἡ λαθρασμένη ἐκτίμησή του ὡς πρὸς τίς πραγματικὲς διαθέσεις τοῦ στρατοῦ, ἀποβαίνει μοιραία γιὰ τὸν ἴδιο καὶ γιὰ τὸ σύνορο τοῦ Δούναβη.

Τὰ στρατεύματα στασιάζουν καὶ ἀνακηρύσσουν αὐτοκράτορα τὸν ἐκατόνταρχο Φωκά². . . . καὶ κύριος τῶν σκήπτρων ὁ τύραννος προχειρίζεται, καὶ κρατεῖ τῆς εὐδαιμονίας ἢ συμφορά, καὶ λαμβάνει τὴν ἔναρξιν τὰ μεγάλα καὶ ἐπίσημα τῶν Ῥωμαίων ὡς ἔπος εἰπεῖν ἀτυχήματα³.

Ἡ συμφορὰ καὶ τὰ μεγάλα καὶ ἐπίσημα ἀτυχήματα πού προκαλεῖ ἡ ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπὸ τὸν Φωκά κτυποῦν ἄμεσα καὶ κύρια τίς βαλκανικὲς ἐπαρχίες. Ἡ ἀναστολὴ τῆς ἐπιθετικῆς πολιτικῆς τοῦ Βυζαντίου στὸ Δούναβη καὶ ἡ ὑποχώρηση τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῶν στρατευμάτων ἀνοίγουν τὸ δρόμο στοὺς καιροφυλακτοῦντες Σλάβους. Ἡ βαθμιαία καὶ προγραμματισμένη διείσδυσή τους στὰ Βαλκάνια στίς ἀρχὲς τοῦ 7ου αἰώνα ἀρχίζει ν' ἀποκτᾶ μιὰ γενικὴ καὶ πραγματικὴ ἱστορικὴ σημασία.

Θεωρώντας τὴν ἀπαρχὴ τῆς ἐγκατάστασης τῶν Σλάβων μέσα στὴ βαλκανικὴ Χερσόνησο σὰν ἀπαρχὴ μιᾶς νέας ἱστορικῆς περιόδου τῶν βυζαντινῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Βορρᾶ κρίνουμε σκόπιμο, συνοψίζοντας τὰ ὅσα ἐκτενῶς ἀναλύσαμε παραπάνω, νὰ ἐπισημάνουμε τὰ ἐξῆς: Οἱ κοινωνικο-οικονομικὲς καὶ δημογραφικὲς συνθῆκες πού ἔχουν διαμορφωθεῖ στίς βόρειες ἐπαρχίες τῆς Θράκης στὰ τέλη τοῦ 6ου - ἀρχὲς τοῦ 7ου αἰώνα συνιστοῦν βασικὲς προϋποθέσεις γιὰ κάθε εἶδους ἐποικισμὸ τῆς περιοχῆς νόμιμο ἢ παράνομο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη

1. Βλ. Θεοφάνης, σελ. 286. Τὴν ἴδια πληροφορία βρίσκουμε στὸ Σιμοκάττη, διατυπωμένη ὡς ἐξῆς: ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐπώχλει δι' ἐπιστολέως τὸν Πέτρον τὸν ποταμὸν διαπεραιωσάμενον τὰς δυνάμεις τῆς τῶν βαρβάρων γῆς ἐπιβῆναι, τὰς τε τῶν στρατοπέδων ἀποτροφὰς αὐτόθεν τοὺς Ῥωμαίους ἀρύσασθαι, ἐγκοπὴν τε δημοσίων σιτήσεων ἐντεῦθεν τῷ πρῶτανεῖω παρέχεσθαι, (σελ. 295, C. de Boor).

2. Βλ. P. Goubert, *Causes et conséquences de la révolution de 602*, Actes du Xe Congrès Intern. d'études byzantines, Istanbul 1955, σελ. 216 - 218.— Τοῦ ἴδιου, *Autour de la révolution de 602*, *Orientalia Christiana Periodica* 33 (1967), σελ. 604 - 619.

3. Θεοφ. Σιμοκάττη, σελ. 303.

πλευρά ή άνωμαλία, τήν όποία κατά τήν άποψή μας¹ προκάλεσαν κατεξοχήν οί συνθῆκες του Δούναβη στο άνώτατο επίπεδο τής πολιτικῆς ήγεσίας τής αυτοκρατορίας, δίνει τὸ έναυσμα στους Σλάβους, οί όποιοι από τὸ β' μισό του 6ου αι. είχαν εκδηλώσει διαθέσεις έποικισμού στα Βαλκάνια, να πραγματοποιήσουν τὰ σχέδιά τους.

Είναι προφανές ότι τὸ έξασθενημένο στρατιωτικά και όχυρωματικά εκτενές δουναβικό *limes* και ή έγκατάλειψη όρισμένων άγροτικῶν περιοχῶν από τούς φυσικούς προστάτες τους (δηλ. τὸν πληθυσμό τους) δέν μποροῦν να αποτελέσουν ουσιαστικό εμπόδιο στο δρόμο τῶν «είρηνικῶν» εισβολέων του 7ου αιώνα. Οί ευνοϊκές για τὰ σχέδιά τους προϋποθέσεις έχουν δημιουργηθεῖ. Η δυσμενής για τήν αυτοκρατορία συγκυρία τής πραξικοπηματικῆς αλλαγῆς τής εξουσίας και τής αϊφνίδιας διακοπῆς τής έπιθετικῆς πολιτικῆς της στο Δούναβη, τούς δίνει τήν εύκαιρία να τὶς αξιοποιήσουν.

ΣΟΦΙΑ ΠΑΤΟΥΡΑ

151. Βλέπε πιο πάνω, σελ. 349 και σημ. 3.

